

Mokslo Lietuva

MOKSLININKŲ SĄJUNGOS 25-METIS ■ 1, 3 p.

LIETUVOS MOKSLO TARYBOJE ■ 4-5 p.

MOKSLO KRONIKA

■ 2-3, 8,11 p.

■ p. 6-7 Apie tautos paveldą – kitu žvilgsniu

Nr. 17 (527)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

LIETUVOS MOKSLININKŲ SĄJUNGOS SIDABRINIS JUBILIEJUS

Šiemet, spalio 7 d., sukako 25 metai nuo pirmojo (Steigiamojo) Lietuvos mokslininkų sąjungos suvažiavimo. Tą dieną 1989 metais į šį suvažiavimą susirinko įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų, mokslo institutų ir centrų atstovai. Jų rankose buvo trečiasis „Mokslo Lietuvos numeris“. Dabar, rengdami 527 numerį, apie Lietuvos Mokslininkų sąjungos (LMS) nuveikus darbus ir perspektyvas pirmiausiai kalbėjomės su jos pirmininku, habil. dr. Vygintu GONČIU.

Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas, habil. dr. Vygintas Gontis

Gerb. Vygintai, buvote tarp pirmųjų jos steigėjų, LMS įkūrimo Organizacinio komiteto narių. Papasakokite, kaip kilo idėja įkurti šią mokslininkų sąjungą. Kokių minčių vedini su grupele bendraminčių 1989 m. gegužės 3 d. atėjote į Lietuvos Mokslų akademijos (dabar – Gedimino pr. 3) Didžiąją salę? Ar tikėjotės, kad ši salė bus pilnutėlė, kaip tai atsitiko tada?

Lietuvos mokslininkų sąjungos steigimas buvo neatskiriama Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio (LPS) idėjų sklaidos akademinėje bendruomenėje dalis. Lietuvos mokslų akademijos vaidmuo steigiant Sąjūdį jau yra gerai išnagrinėtas ir aprašytas. Bet šiame procese dalyvavo ir eiliniai MA institutų darbuotojai, kurie dėl savo darbo pobūdžio buvo žymiai mažiau suvaržyti administracinės sistemos. 1988 m. buvau MA Fizikos instituto mokslo darbuotojas, neseniai apgynęs teorinės fizikos kandidato disertaciją. Netrukus po LPS iniciatyvinės grupės išrinkimo šiame institute įkūrėme Sąjūdžio grupę, kuri ne tik skatino instituto darbuotojus dalyvauti jo veikloje, bet ryžtingai kėlė ir mokslo valdymo demokratizavimo idėjas. Mūsų iniciatyvos greitai plito visoje Mokslų akademijos sistemoje. Reikalavome keisti institutų valdymo principus. Tuo metu MA prezidiumas bandė įgyvendinti naują akademijai priklausančių institutų vado-

vaujančių darbuotojų skyrimo tvarką. Instituto Sąjūdžio grupės vardu mes reikalavome tuos nuostatus viešai paskelbti ir apsvarstyti, siūlėme papildomas demokratizavimo priemones. Tačiau pasipriešinimas pribrendusioms permainoms buvo didesnis nei buvo galima tikėtis prisimenant bendrą pakilią atmosferą ir MA vaidmenį persitvarkymo procesuose.

Mano archyve išliko ir kreipimosi teksto „Kuriame Lietuvos mokslininkų sąjungą“ rankraštis, kurį pasirašėme kartu su Alfonsu Ramonu, tuo metu buvusiu MA prezidiumo etatiniu darbuotoju. Šis tekstas geriausiai ir atsako į Jūsų klausimą:

„Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio gimimas dažnai siejamas su Mokslų Akademija. Tikrąjį Lietuvos mokslininkų vaidmenį kuriant Sąjūdį įvertinsime vėliau, bet nereikėtų įsivaizduoti, kad visuomenės deformacijos reiškiniai aplenkė mokslo įstaigas. Manome, kad mokslui būdingos visos bendrojo pobūdžio bėdos: tai ir perdėtas centralizmas, ir nusikalstamas ideologizavimas bei dehumanizavimas, sąjunginis uždarumas, ir netgi nepateisinamas militarizavimas ir slapnumas. Turime nemažai specifinių problemų, kurias reikia ne tik išskirti, bet ir pradėti spręsti. Tam trukdo dešimtmečiais išsigalėjęs žinybinis uždarumas ir valdymo, švietimo, finansavimo netobulumas. Argi normalu, kad Lietuvos Mokslų Akademija yra „didžiosios“ akademijos (TSRS MA) vasalas?

Visų mūsų viltys neatsitiktinai dabar siejamos su Sąjūdžiu, nors ruošiant jo programą didesnis dėmesio mokslui nebuvo skirta. Šią spragą bandome užpildyti MA Sąjūdžio taryboje, kuri dėl savo tam tikro žinybinio uždarumo taip pat yra nepajėgi visapusiškai spręsti bendrų Lietuvos mokslo problemų. Mums atrodo, kad išeitis – savanoriška, savavaldi, nepriklausanti nuo žinybų mokslininkų kūrybinė visuomeninė organizacija. Pagrindinius tokios organizacijos tikslus skelbėme 1989 m. vasario 3 d. „Tiesoje“. Trumpai kalbant, būtina atkurti Lietuvos mokslo ir mokslinio darbo prestižą.

Šią idėją jau parėmė per 400 Lietuvos mokslininkų, pareiškusių norą dalyvauti Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) veikloje. Norėtume diskusiją apie Lietuvos mokslo problemas pratęsti, juolab kad šiomis dienomis respublikinėje spaudoje skelbiamas LMS įstatų projektas. Visus, kurie domisi Lietuvos mokslo problemomis ir LMS

perspektyvomis, gegužės 3 d. 15.00 val. kviečiame į MA salę (Lenino pr. 3), kur vyks diskusija dėl LMS programos ir įstatų, rinksime LMS steigiamojo suvažiavimo organizacinį komitetą.“

Mūsų šviesuomenės susidomėjimas kurti mokslininkų sąjungą buvo didžiulis. Į atvirus Organizacinio komiteto posėdžius ateidavo ir gerai žinomi mokslininkai, kaip prof. Vytautas Sirvydis, ir jauni, ryžtingai nusiteikę Atgimimo laikotarpio visuomenininkai, kaip dabartinis eurokomisaras Vytenis Povilas Andriukaitis. Kas vienijo šiuos žmones ir koks jų indėlis, kuriant LMS?

Ateidavo tikrieji dvasios inteligentai, nepriklausomai nuo turimų vardų ar titulų. Jūsų paminėti medicinos pasaulio atstovai tai puikiai iliustruoja. Prof. Vytautas Sirvydis jau tada buvo pripažintas, visų labai gerbiamas ir mylimas kardiologas, Vytenį Andriukaitį mažiau pažinojom, bet jo visapusiška erudicija jau tada visus stebino ir vertė pasitempti diskutuojant visuomenės ir valstybės politinės sandaros klausimais. To meto unikalumas išsiskyrė tuo, kad bendrose diskusijose dalyvavo tikriausiai visų mokslo sričių atstovai: filosofai, lituanistai, istorikai, medikai, archeologai, teologai, technikos, matematikos, fizikos ir chemijos mokslininkai.

Steigiamojo suvažiavimo diena parengtame trečiajame „Mokslo Lietuvos“ numeryje, straipsnyje „Apie rinką, savarankiškumą ir fondą“ Jūs rašėte: „Iš daugelio LMS tikslų ir uždavinių išskirčiau būtinybę taisyti centralizuoto valdymo padarinius, apginti teisę į savarankišką mokslo plėtotę.“ Kaip dabar, žvelgiant iš praėjusio 25-mečio perspektyvos, galėtumėte pakomentuoti šią dieną situaciją?

Sunku prisipažinti, bet, nepaisant daugybės atliktų labai reikšmingų darbų, pagrindinio savo tikslo: sukurti savo viduje gerai organizuotą akademinę bendruomenę, LMS taip ir nesugebėjo pasiekti. Nesėkmės aiškinimas visada turi daugybę interpretacijų ir galima organizuoti atskiras diskusijas. Mano galva, mokslo bendruomenės raida yra neatskiriama nuo visos valstybės raidos. Čia taip pat šalia svaiginančių pasiekimų galima įžvelgti ir labai sisteminių, net nuolat gilėjančių problemų. Individuali pačių mokslininkų ir jų institucijų konkurencija pasirodė stipresnė ir gyvybingesnė už sąmoningai suvoktą profesinį kūrybinį solidarumą.

Tame pačiame Jūsų straipsnyje randame ir tokią teiginį: „Dėl deformuoto valdymo kai kam atrodo, kad respublikoje fundamentams tyrimams skiriamas didelis dėmesys. Iš tikrųjų jiems gresia išnykimo pavojus: tam skiriamos lėšos nepateisinamai išskaidomos ir negali lemti laukiamo efekto.“ Ar mūsų dienomis vis dar egzistuoja ši problema? Ar Jūs tada išsakyta mintis, kad orientacija į rinkos įtaką „gali sustiprinti nepageidaujamas tendencijas <...> Atsiradusios naujos paskatos plėš taikomuosius tyrimus, mažins dėmesį fundamentinėms kryptims“ liudija apie problemą, kuri ir šiandien egzistuoja mūsų valstybėje?

Didžiosios, bendrojo pobūdžio problemos visada išlieka ir iškyla vis naujais pavidalais. Čia galima prisiminti argumentaciją, išdėstytą Jūsų minimame 1989 m. trečiajame *Mokslo Lietuvos* numeryje: „Lietuvoje mokslui skiriama tris kartus mažesnė nacionalinių pajamų dalis (1,8%) negu vidutiniškai TSRS (5,7%)“. Jei tikėtume buvusią TSRS statistika ir dabartiniiais Lietuvos statistikos duomenimis, tai dabartinis mokslo finansavimo lygis mūsų šalyje ne tik nepadidėjo, bet sumažėjo apie du kartus. Valstybės biudžeto išlaidos MTEP 2013 metais, Statistikos departamento duomenimis, sudaro tik 0,36% bendrojo vidaus produkto.

Jei Sovietų epochoje mokslas, vertintas kaip anuometinės ideologijos ramstis, buvo palyginti neblogai finansuojamas, tai dabartinės valdymo institucijos mokslą, švietimą ir kultūrą vertina, kaip nepakeliamą valstybės našta, ir finansavimą nuolat mažina. Blogiau, kad dabar nebeturime ką kaltinti, o tik save, kad taip ir nesugebėjome savo valstybės raidos tinkamai suvaldyti ir nukreipti.

Nežiūrint šių ir kitų gausių nesėkmių, aš asmeniškai vertinu, kad Lietuva pasiekė labai daug kurdamas savarankišką demokratinę valstybę o didžiausias sėkmės garantas yra integracija į išsivysčiusių šalių bendriją. Visuomenės ir valstybės raida yra vienas sudėtingiausių reiškinų, kurį mokslininkai bando suprasti, bet šis procesas neturi pabaigos, o visos nesėkmės yra laikinos.

Labai gerai žinomas, milžinišką įtaką Lietuvos pedagogikos ir psichologijos plėtotei padaręs profesorius Leonas Jovaiša ne kartą yra priminęs: „Nieko nėra praktiškesnio už gerą teoriją.“ Tai gal vertėtų galvoti gale atsisakyti fundamentinių ir taikomųjų tyrimų priešpastatymo? Gal jau seniai laikas nustoti žongliuoti dar nuo sovietmečio užsilikusiu tvirtinimu, kad „mums žymiai svarbiau santechnikai, o ne docentai“?

Nors visos teorijos, kurias sukuria žmogus, yra ribotos, tik jų pagalba atsiranda gilesnis tikrovės suvokimas ir iš to kylantys visi žmonijos pasiekimai. Bendrąja prasme fundamentinių ir taikomųjų tyrimų priešpastatymas yra visiškai nesupratimas. Prieštaravimas atsiranda tik tarp žmonių, siekiančių pasidalinti ribotus išteklius savo tyrimams. Rinkos ekonomikos sąlygomis į ginčus ir išteklių dalybas įsijungia ir toks „agresyvus“ veikėjas kaip verslas, kuriam būtinas greitas investicijų rezultatas. Būtų naivu tikėtis, kad diskusijos, kur geriau investuoti lėšas ir kitus išteklius, gali kažkada baigtis.

Grįžkime prie Lietuvos mokslininkų sąjungos nueito kelio. Kuriuos šio kelio momentus laikytume LMS įtakos akademinėi bendruomenei augimo, sąjungos autoriteto stiprėjimo metais? Įvardykite svarbiausius pozityvius pokyčius, kuriuos inicijavo susikūrusi mokslininkų sąjunga per pirmąjį savo veiklos dešimtmetį.

Lietuvos mokslininkų sąjungos autoriteto evoliucija yra labai panaši į Sąjūdžio. Suprantu visuomenės raidos procesus, kaip objektyvius dinamiškus reiškinus, kuriuos turime stengtis išsiaiškinti. Analogijos tam labai padeda. Sąjūdis ir LMS iškilo vieno stipraus bendro tikslo vedini,

■ Nukelta | 3 p.

IŠKILIOS ASMENYBĖS

Knyga profesoriui JURGIUI KRIKŠČIŪNUI atminti

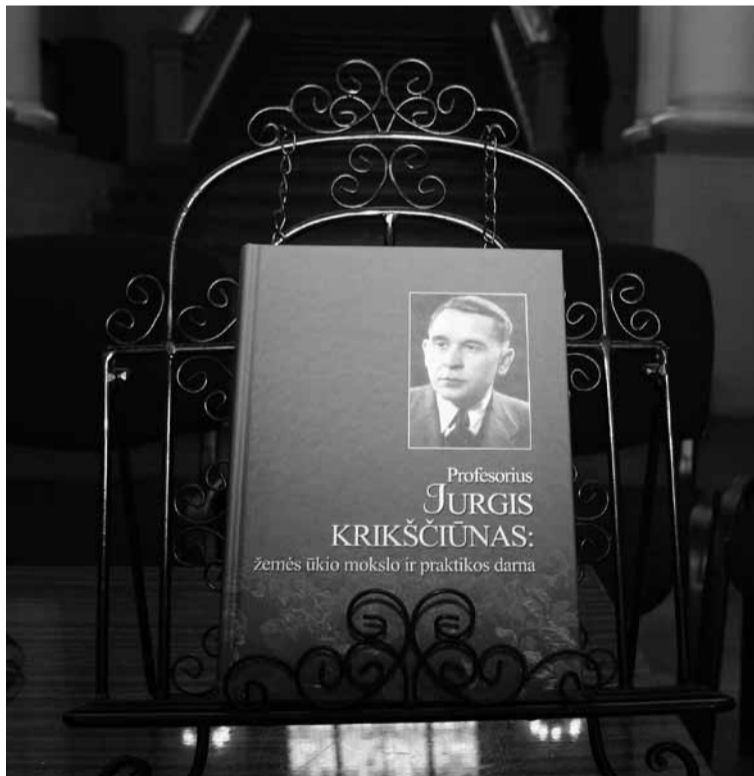
Algirdas Juozas MOTUZAS

Profesorius Jurgis Krikščiuonas: žemės ūkio mokslo ir praktikos darna. (2013) Mokslo monografija. Sudarytojai: prof. habil. dr. Lietuvos MA tikrasis narys Algirdas Juozas Motuzas ir prof. habil. dr. Lietuvos MA narys emeritas Mindaugas Strukčinskas. Aleksandro Stulginskio universitetas, 307 p.

Iš septynių knygų, kurias parašiau ar su bendraautoriais parengiau ir išleidau apie iškilus agronomijos mokslų profesorius, ypač išskirčiau tris – apie profesorius Vincą Vilkaitį, Juozą Tonkūną ir Jurgį Krikščiuoną – Pirmosios Respublikos (1918–1940) kultūrinės aristokratijos atstovus, gūdziaime sovietmetyje nutylėtus ar paminėtus tik enciklopediniuose leidiniuose bei retuose bendraamžių pasisakymuose. 1941 metais į Sibirą išstremtas prof. V. Vilkaitis po poros metų, skorbuto išsekintas mirė Trofimovsko saloje prie Laptevų jūros. Kartu su juo areštuotas prof. J. Tonkūnas iškentė Rusijos kalėjimų ir tremties Sibire kančias, į Lietuvą grįžo smarkiai paliejęs. Prof. J. Krikščiuonas 1944 metais pasirinko priverstinę tremtį į Vakarų, bet mirė Hamburge (Vokietijoje) dėl tada nepagydomos ligos po trejų metų. Gausias publikacijas jis pasirašinėjo kriptoni-

Knygos sutiktuvių dalyviai LMA Vrublevskių bibliotekoje

Monografijos viršelis

mu J. K., tokiu pačiu, kaip pasirašinėdavo ir prof. Jonas Kriščiūnas. Todėl jų publikacijų autorystė neretai buvo painiojama.

Profesorius Jurgio Krikščiuono (1894–1947) gyvenimas buvo pasižymintis tarnauti Lietuvai pavyzdys. Žymus agronomas ekonomistas vienas pirmųjų Lietuvoje pradėjo gamybinis lauko bandymus, mokslų daktaro laipsnį įgijo 1924 metais. Jis – dviejų Vyriausybių žemės ūkio ministras (1926 ir 1939 m.), teikęs pasiūlymus, kaip tęsti žemės reformą, vienas iš Žemės ūkio rūmų steigėjų bei jo padalinio – Lietuvos žemės ūkio tyrimo įstaigos valdytojas (1927–1939), bandymų stočių tinklo Lietuvoje kūrėjas,

Žemės ūkio akademijos Dotnuvoje profesorius (1938), cukrinių runkelių ir linų auginimo šalyje propaguotojas, aktyvus kooperacinių organizacijų vadovas, ilgametis Lietuvos agronomų sąjungos pirmininkas ir žurnalo „Žemės ūkis“ redaktorius. Pasitraukęs į Vakarų, profesoriavo Baltijos universitete Hamburge. Jo darbai labai išsiskyrė mokslinės ir praktinės veiklos darne. Šį mokslininką pagrįstai siūloma pripažinti žemės ūkio mokslo ir praktinės kooperacijos iniciatoriumi šalyje.

Prof. Jurgis Krikščiuonas buvo labai išsilavinęs žmogus, tvirtų politinių įsitikinimų nepriklausomos Lietuvos patriotas, pelnęs ne tik Lietuvos agro-

nomų ir kitų Europos šalių žemės ūkio specialistų, bet ir plačiosios visuomenės pasitikėjimą. Jis gebėjo nepataikauti vyresniesiems ir tvirtai laikytis savo nuomonės. Dėl priverstinės emigracijos į Vakarų sovietmečiu jis praktiškai buvo neminimas ir necituojamas. Atvirščiai, to meto enciklopediniuose leidiniuose profesorius buvo įvardijamas kaip buržuazinis nacionalistas.

Norėdami atskleisti Jurgio Krikščiuono gyvenimą ir įvertinti jo darbus, ketverius metus dirbome tyrinėdami jo paties mokslinį palikimą ir apie jį Lietuvoje paskelbtas publikacijas, to meto liudininkų atsiminimus. Šią informaciją stengėmės papildyti mokslo publikacijomis, paskelbtomis Vakaruose, t. y. darėme tai, ko sovietmečiu nebuvo įmanoma daryti. Prof. J. Krikščiuono artimųjų iniciatyva, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos tremtyje centro komitetas pakvietė ekonomistą Juozą Audėną (iki 1939 m. – Audicką), tuometinį Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto narį, gerai žinomą Lietuvos Pirmosios Respublikos politikos ir ūkio veikėją, parašyti knygą apie šios šeimos vyrą ir tėvą. J. Audėnas 1966 m. Niujorke išleistas atsiminimų knygos „Paskutinis posėdis“ įvadinuose puslapiuose nurodė, kad jo rankraščiuose esanti monografija apie dr. Jurgį Krikščiuoną. 1975 m. liepos 6 d. šis darbas buvo pristatytas, o liepos 7 d. – rugpjūčio 12 d. numeriuose paskelbtas pavieniais straipsniais Čikagoje leistame Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos laikraštyje „Naujienos“.

Nors profesorius žmona Ona Krikščiuonienė labai rūpinosi išleisti monografiją apie savo vyrą, bet to padaryti nepavyko. Mamos netekus, rūpestį išleisti tėvui skirtą monografiją perėmė visi trys vaikai, palaikę ryšius su tuometinės Lietuvos žemės ūkio akademijos prof. Antanu Stancevičiumi (1920–2007), 1991 m. Kaune atkur-

tų Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmų pirmininku, labai vertinusių prof. J. Krikščiuono nuopelnus Lietuvos žemės ūkiui ir brandinusių mintį, kad juos būtina reikia pristatyti atskiroje knygoje. Jau pasiligojęs ir gulėdamas ligoninėje, jis guodėsi man: „Būdamas Žemės ūkio rūmų pirmininku organizavau du minėjimus jam atminti. Tų renginių impulso pagautas pažadėjau, kad bus knyga apie šį žmogų. Palikęs šias pareigas maniau, kad turėsiu laisvą galvą ir rankas tai padaryti. Deja, nesugebėjau nuo kasdinių darbų atitrūkti, o laikas slinko toliau. Supratau, kad man bus sunku tai padaryti, ir paprašiau „Žemės ūkio“ žurnalo šviesaus atminimo redaktoriaus H. Labausko pagalbos. Jis bandė tai daryti, bet, kaip žinai, jo nebėra. Kreipiausi į dar keletą žurnalistų, bet visi, pamatę turimą medžiagą, atsisakė man padėti. Šiandien jaučiuosi kaltas, nes yra girdėjusių ir žinojusių žmonių apie mano pažadą dėl tos knygos. Pasikviečiau ir kalbėjau su profesoriumi M. Treiniu. Jis paaiškino, kad dabar yra labai užsiėmęs, nes rašas net dvi knygas.“

Knygos planą aš esu parengęs, o kiek jo paisys būsiami autoriai, kita kalba... Mūsų aptarėme, kad Universitete (LŽŪU, dabar – ASU) tokius darbus gali padaryti tik du žmonės – jis arba tu. Kadangi M. Treinys labai užimtas (mirė 2008 m.), sakau, gal tu imtumėsi šio darbo? Duok man savo ranką... Visą medžiagą saugo mano sūnus Antanas.“

Tą sykį rankų mūsų nesukirtome, bet mylimo mokytojo išsakytas pasitikėjimas giliai įsirėžė į širdį. Tai paskatino mane giliau pasidomėti šia asmenybe, apie kurią ne kartą buvau skaitęs, rengdamas spaudai knygas, skirtas kitiems iškilusiems agronomijos mokslų profesoriams.

Profesorius Jurgio Krikščiuono brolio, buvusio teisininko Juozo Krikščiuono dukters Reginos Marijos

Gabriličienės telefono skambutį išgirdau 2010 metų rudenį. Pirmą kartą lankiausi pas ją lapkričio 5 d. Kaune, Kalniečių gatvėje. Profesorius dukterėčia įteikė man pluoštą rankraščių ir dokumentų kopijų, kuris galėčiau panaudoti, rengdamas knygą, kurios nebespėjo parašyti ir išleisti prof. A. Stancevičius. Vykdydamas tėvo valią, šiuos dokumentus išsaugojo ir ponai Reginai Marijai perdavė jaunasis Antanas Stancevičius, kad patys Krikščiuonai tą medžiagą patikėtų tėvo pradėto darbo tęsėjui ir įgyvendintojui. Matyti, buvo kalbėtasi apie mane. Tokį pasirinkimą palaikė ir Krikščiuonų šeimos draugas prof. M. Strukčinskas. Šį sykį medžiagą paėmiau, prisiimdamas įsipareigojimą įvykdyti mokytojo prašymą. R. M. Gabrilavičienė pasiūlydė, kad monografija toliau bus rengiama ir kada nors ji gulės ant stalo. Esu dėkingas jai ne tik už atsiminimus apie Krikščiuonų giminę, bet ir už nuotraukas bei laikraščių iškarpas iš asmeninio archyvo.

Gautame dokumentų aplanke radau prof. A. Stancevičiaus pasiūlytą knygos turinį, buvusios LŽŪA (dabar – Aleksandro Stulginskio universiteto) bibliotekos vedėjos F. Skirutienės sudarytą prof. J. Krikščiuono publikacijų bibliografiją, paties profesoriaus ranka vokiečių kalba rašyto „Agrarpolitik“ vadovėlio rankraščio dalį, V. Krikščiuono užrašytą profesoriaus dukterų Donatos ir Julijos atsiminimų apie tėvą originalus. Čia taip pat buvo J. Audėno knygos, paskelbtos jau minėtose Čikagos „Naujienose“ publikacijos su jo įtrauktu prof. dr. V. Manelio straipsniu, G. Krikščiuono, V. Krikščiuono ir dr. A. Garmaus rankraščiai. Šios medžiagos rinkinyje buvo ir K. Miecevičiaus tęstiniai straipsniai apie lietuvių bandymą perplaukti Baltijos jūrą ir pasiekti Švedijos krantus 1944 m. vasarą,

Redakatoriaus skiltis

ATGIMIMO PASKATINTI

Liudininkų atmintyje neišdildomus įspūdžius paliko Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) kūrimas, dalykiški Organizacinio komiteto posėdžiai, pirmųjų „Mokslo Lietuvos“ laikraščio, tada dar kukliai pavadinto informaciniu leidiniu, numeriai, o ypač – steigiamasis suvažiavimas. Dabartiniu metu apie tą laikotarpį rašantieji, o ypač tie, kuriems neteko šiuose įvykiuose dalyvauti, dažniausiai įterpia svetimžodį „euforija“, tarsi norėdami pabrėžti, kad tai buvęs per daug didelių vilčių, gal net savotiško apsaigimo ir savo galimybių pervertinimo metas. Žodynas „euforiją“ apibūdina kaip nenatūraliai pakilią nuotaiką, kaip savijautą, kuriai būdingas padidėjęs aktyvumas ir sumažėjęs kritiškumas. Tačiau toks šio laikotarpio traktavimas yra arba sąmoningas bandymas sumenkinti ar net suniekinti tautos laisvės siekius, arba absoliutus nesusingavimas, kas iš tikrųjų vyko.

Iš tikrųjų to meto situacija buvo daug sudėtingesnė negu įsivaizduoja jos nemačiusieji. Ryškiausias Atgimimo laikotarpio bruožas buvo dvasiškai išsilaisvinančių, tvirtai tikinčių valstybės atkūrimo sėkme bendrumas. Tai pati natūraliausia būseną, būdingą susitelkusiems, demokratinę santvarką kuriančiam pilietinei visuomenei, be jokio apsimestinio patoso, labai gerai jaučiant, kokios grėsmės kyla virš „Baltijos kelio“ siekiais tikinčių, jais besididžiuojančių ir juos įgyvendinti pasirengusių žmonių. Tikriausiai kiekvienas bent kartą savęs paklausia, koks buvo laimingiausias ir gražiausias jo gyvenimo laikotarpis. Atgimimo dienų liudininkai – aktyvūs permainingų dalyviai nedvejodami ir šiandien atsako: „1998–1991-iejai“.

Kelią į dvasios laisvę tiesė ir nuolatinė demagogija pasibjaurėjusių, ir niekada su Lietuvos aneksija nesusitaikiusių pasisakymai artimųjų rateliuose. Tai nieko bendro neturi su dabar taip paplitusiais ir nieko teigiamu nesūlančiais plirpalais apie blogą valdžią, sėdint prie alaus ar degtinės butelio. Tačiau neabejotinai didžiausią įtaką mąstymo pokyčiams turėjo 1987 metų rugpjūtyje įvykęs dar labai daug kam netikėtas, niekieno nesankcionuotas Molotovo–Ribentropo suokalbčio viešas demaskavimas prie Adomo Mickevičiaus paminklo ir jo dalyvių paskatintas jau minėtas Baltijos kelias. Savarankiškos mokslininkų kūrybinės sąjungos kūrimas buvo tiesioginė šio kelio taša.

O su kokiomis mintimis, su kokia nuotaika LMS įkūrimo 25-metį pasitiko mūsų valstybės akademinė bendruomenė? Natūralu, kad šios sukakties nepastebėjo dabartinių įvairiausių oficialiųjų jubiliejų planuotojai, visokių „viršinininko dienų“ ir kitų absurdiškų progų žymėtojai stalo kalendoriuose. Su tikru humoru ar siekiu žaismingai nuspalvinti mūsų kasdienybę to susieti nepavyktų. Tačiau ar savo kūrybinės organizacijos gimtadienio nepamiršome mes patys, tiek mokslui pašventę visas jėgas, tiek žengiantieji pirmuosius žingsnius į auditorijas ir laboratorijas?

Kaip itin svarbų gyvenimo įvykį savo įstojimą į Dailininkų, Kompozitorių, Rašytojų sąjungas vertina besidarbuojantieji šiose kūrybos srityse. O argi tai nesvarbu Lietuvos mokslininkams? Ar šiandien jaučiame gyvybišką būtinybę sujungti jėgas, bendrauti savosios kūrybinės organizacijos aplinkoje, aptarti kliūtis, kurias būtina pašalinti, siekiant spartesnės mokslo pažangos ir aktyvesnio mokslininkų vaidmens valstybės strategijos kūrime?

Tiek lankantis įvairiuose mokslo renginiuose, tiek asmeniškuose pokalbiuose ryškėja, kad susimąstyti apie akademinės visuomenės susitelkimą, bendrų interesų ir darnios veiklos poreikį tikrai reikia. Pirmiausia to reikia mums patiems, kad susigaudytume, kokie dabar yra ir kokie turėtų būti mūsų veiklos prioritetai, kad išsiaiškintume, kaip skirtingų sričių tyrėjai gali vieni kitiems padėti, sprenddami pačias sudėtingiausias mokslo problemas, kaip paspartinti mokslinių išvadų diegimą ir apsaugoti nuo bandančių mokslą primityviai administruoti ar net paversti populistinės politikos grupuočių įrankiu. Ne mažiau dėmesio reikia skirti mokslo populiarinimui, visuomenės ugdymui, aukštosios kultūros diegimui. Jei šeimose bus ugdoma pagarba mokslui, tai ir į universitetų laboratorijas, tyrimo centrus ir institutus ateis labiau motyvuotas, pasirengęs rinktis mokslininko kelią jaunimas. Universitetų ir kitų mokslo institucijų įtaka turi pasireikšti ne tik per proginius renginius ar publikacijas specializuotuose leidiniuose. Kiekviena mokslo institucija kartu yra ir kultūrinės aristokratijos ugdymo židynys.

Gražių pavyzdžių, svarbių progų bei vertingos patirties tikrai turime. Šiomis dienomis Aleksandro Stulginskio universitetas mini savo veiklos 90-metį. Kviečiame jo atstovus kuo išsamiau pristatyti ne tik svarbiausius „Mokslo Lietuvoje“ pasiekimus ir iškilias asmenybes, bet ir tas problemas, kurių sprendimui šiandien sutelktos universiteto mokslininkų jėgos, papasakoti ne tik apie veiklos perspektyvas, bet ir apie kliūtis, kurias pašalinus atsivertų daugiau galimybių stiprinti visos valstybės ūkį.

LMS „Salduvės“ skyrius ryžosi įgyvendinti ypatingą sumanymą – sukurti Šiaurės Lietuvos iškilųjų asmenybių portretų galeriją. Jau įgyvendinta šios iniciatyvos dalis sulaukė ypatingo visuomenės dėmesio. Žvelgiant į jau užbaigtus portretus ryškėja ir tai, kiek jėgų dar reikės visam projektui įgyvendinti. Tokiam kilniam užmojiui jokia kita šio krašto organizacija nebuvo pasirengusi.

Turi apie ką visuomenei pranešti ir kitų universitetų bei mokslo centrų atstovai. Tačiau kai kuriuos iš jų LMS skyriai jau kelinti metai jokiomis iniciatyvomis nebegarsėja ar net nutraukė veiklą. Tik kam paranku, kad akademinė visuomenė taptų žinybiniais barjerais apribota, į siaurus savųjų institucijų rėmus sukimšta amorfinė mase? Kiekvienas, kuriam svarbūs mūsų valstybės interesai, turėtų būti suinteresuotas, kad mokslininkų balsas būtų daug stipresnis, kad nė viena mūsų viešojo gyvenimo sfera neliktų be jų dėmesio, kad į mokslo rekomendacijas būtų labiau įsiklausyta. Akademinės visuomenės susitelkimas labai pasitarnautų ir visos visuomenės darnai, ypač dabartinių geopolitinių iššūkių akivaizdoje.

Prie akademinės visuomenės telkimo turi stipriau prisidėti ir Lietuvos mokslininkų sąjungos informacinė sistema, o ypač jos laikraštis ir jo interneto svetainė. Jų turinys, labiausiai lemiantis skaitytojų susidomėjimą, priklausys nuo visų mokslo institucijų paramos, nuo kuo išsamesnės informacijos teikimo ir diskusijų skatinimo. Mokslininkams tikrai yra apie ką diskutuoti.

LIETUVOS MOKSLININKŲ SAJUNGOS SIDABRINIS JUBILIEJUS

■ Atkelta iš 1 p.

didžiulio visuomenės entuziazmo aplinkoje. Svarbiausią tikslą pasiekus, į pirmą vietą iškylo žmonių, idėjų ir ideologijų konkurencija, kurioje privalome susiorientuoti ir užimti tinkamą pilietinę poziciją.

LMS per labai trumpą laiką – nuo įsteigimo 1989 m. spalio 7 d. iki Mokslo ir studijų fondo sukūrimo 1993 m. – iškilio kaip nauja akademinės bendruomenės savivaldos jėga ir suformavo atsikūrusios valstybės mokslo ir studijų teisinę sistemą bei svarbiausias valstybinio reguliavimo institucijas. Nors visi šie darbai buvo atliekami labai konstruktyvių, visą mokslo bendruomenę apimančių diskusijų atmosferoje, niekas rimtai negalvojo ir nedėjo pastangų, kad pati LMS išliktų reikšminga mokslo bendruomenės savęs reguliavimo grandimi. Ilgainiui valstybinio reguliavimo instrumentai stiprėjo, o autonomija, savivalda ir visa mokslo bendruomenė kaip visuma nuolat silpnėjo.

Didžiausias smūgis mokslo ir studijų sistemos saviregulavimui buvo suduotas, 2003 metais pakeičiant Lietuvos mokslo tarybos nuostatus, kai buvo atsakyta šios institucijos savivaldos ir savireguliacijos principų, pakeičiant jos formavimą ir atsakomybės sritis. Šiuos sprendimus laiku LMS pasiūlytos mokslo ir studijų sistemos valstybinio reguliavimo

konceptijos esminiu pakeitimu, besiremiančiu politiniais sprendimais, o ne konceptuali požiūriu. Dabar tiems, kurie neprarado suvokimo, kad akademinė bendruomenei yra būtinas bendrumo jausmas ir savireguliacija, anksčiau ar vėliau reikės grįžti prie plačios organizacijos idėjos. Ateis kiti žmonės, tikėkimės jaunesni, ambicingesni, turintys mažiau sentimentų dėl praeities klaidų, ir galės įgyvendinti mokslinio kūrybinio bendruomeniško idėjas naujoviškai, pasinaudodami jau sustiprėjusios valstybės teikiama galimybėmis. Mes turime jiems perduoti visa tai, kas yra padaryta ir pasidalyti ta patirtimi, kuri yra įgyta sudėtingu permainingu laikotarpiu.

Nors LMS taryba visus nutarimus priima kolegialiai, tačiau labai gerai žinoma, kad iškilų asmenybių vaidmuo juos paruošiant, analizuojant aktualiausias mokslo plėtotės problemas ir formuojant efektyvius sprendimus yra be galo svarbus. Paminėkite aktyviausius LMS veiklos skatintojus.

Oi, tai labai sudėtingas klausimas. Per 25 metus prie bendrų siekių įgyvendinimo prisidėjo labai daug žmonių. Kiekvieno indėlis yra labai originalus ir nepakartojamas, kiekybiškai tą indėlį palyginti nėra jokios galimybės. Bandysiu vardyti aktyviausius LMS žmones, bet iškart turiu atsiprašyti, kad tai neišvengiamai yra subjektyvus požiūris, atspindintis tik tai, ką aš asmeniškai išsaugojau savo

atmintyje ryškiausiai. Taip pat prašau atleisti, kad praleisiu mokslo vardus ir kitus titulus, kurie per 25 metus taip keitėsi, kad juos teisingai atkurti yra tikrai keblu.

Pirmasis LMS pirmininkas Bronislovas Kuzmickas tikrai yra labiausiai nusipelnęs tarp sąjungos kūrėjų. Jo indėlis buvo lemiantis, tiek kuriant LMS statutą, programą, tiek steigiant Baltijos valstybių mokslininkų sąjungų asociaciją *Balticum*, tiek bendrai leidžiant socialinių mokslų žurnalą *Revue Baltique*. B. Kuzmickas savo pirmininkavimo metu vykdė ir kitas labai atsakingas pareigas atsikūrusioje valstybėje. Jis buvo išrinktas Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotoju, todėl turėjo galimybę labai plačiai reprezentuoti įkurtą Lietuvos mokslininkų sąjungą. Be to, būtina paminėti tokius įkurtos sąjungos aktyvius narius, kaip Algimantas Bikelis, Alfonsas Ramonas, Rimantas Sližys, Leonas Kadžiulis, Stepas Janušonis, Edmundas Zavadskas ir daugelį kitų, kurių indėlį, minint sąjungos veiklos sukaktį, būtina išsamiai pristatyti visuomenei.

(Kituose „Mokslo Lietuvos“ numeruose skelbsime tiek Vyginto Gončio atsakymų į redakcijos klausimus tęsinį, tiek kitų LMS kūrėjų bei sąjungos šiandieninei veiklai neabejingų skaitytojų pasisakymus. Kalbėjosi Jonas Jasaitis)

■ Atkelta iš 2 p.

J. Audėno straipsnis „Politiniame darbe“, neautorizuotas aprašymas apie ūkį Šalyne, pluoštelis H. Labanausko rankraščio „Lietuviškos žemės sūnus“, kelių neautorizuotų rašinių, skirtų įvertinti ir patikslinti bandytą rengti knygos rankraštį kopijos. Prie to buvo pridėti 5 Žemės ūkio departamento, Žemės ūkio rūmų ir Lietuvos žemės ūkio tyrimo įstaigos leidiniai bei keletas nuotraukų. Visas šis rašytinis turas labai padėjo parengti visą knygos turinį ir dalį jo skyrių. Tai darydami stengėmės išsaugoti prof. J. Krikščiuo gyvenimo liudininkų užrašytų minčių autentiškumą.

Ne mažiau vertingos medžiagos radau pavyzdinčiai tvarkomame Prienų krašto muziejuje. Profesoriaus tėviškė – Prienų valsčiaus Ašmintos kaime. Buvusi muziejaus direktorė mokytoja A. Aleknavičienė sukaupė ir mums parodė specialioje byloje saugomus 49 originalius dokumentus ir jų kopijas iš prof. Jurgio Krikščiuo fondo. Dalis jų eksponuojama Krikščiuo giminei skirtuose, nuolat atnaujinamuose stenduose.

Rengdamas straipsnį apie J. Krikščiuo studijas Hallės universitete (Vokietija) Lietuvos MA užsienio narys, ASU Garbės daktaras prof. dr. V. Drochneris (*Winfried Drochner*) nemažai labai vertingų dokumentų rado šios aukštosios mokyklos archyve ir apie juos parašė atskirą straipsnį.

Prisipažinsime, kad nerimavome, ar galėsime tinkamai sutvarkyti ir gražiai pateikti gautą bei savo surinktą gausią medžiagą. Tik dabar pamatė-

Monografijos pristatymo renginyje kalba prof. habil. dr. Algirdas Juozas Motuzas. Šalia – doc. dr. a. a. Stasė Motuzienė (LŽŪA, LŽŪU, ASU) matematikos ir informatikos dėstytoja

me, kad profesorius buvo daugiau kaip 900 publikacijų autorius ar bendraautoris, jis aprašytas daugiau kaip 300 spaudinių, nors gyvenė vos 53 metus. Kiek daug jis dar būtų nuveikęs Lietuvai... Todėl knygos antrojo skyriaus straipsnius pradėdame dar ir dabar aktualiomis prof. Jurgio Krikščiuo mintimis iš „Žemės ūkio vadovo“ 5-ojo tomo (1934) dalies „Visuomeninės agronomijos darbas“.

Knygos sutiktuvės įvyko 2013 m. gegužės 14 d. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje,

dalyvaujant gausiam būriui mokslininkų ir skaitytojų. Ši knyga – solidus indėlis į Lietuvos agronomijos mokslo ir kultūros istoriją. Tikimės, kad jos žinovai ir eiliniai skaitytojai iš naujo atras dabar Lietuvoje mažai žinomą, bet jos žemės ūkiui daug nusipelnusių prof. dr. Jurgį Krikščiuoną.

Straipsnio autorius yra Aleksandro Stulginskio universiteto profesorius, habilituotas mokslų daktaras, Lietuvos Mokslų akademijos tikrasis narys.

Mokslininkų mobilumas

TERPĖ NAUJOMS IDĖJOMS

Lietuvos
mokslo
taryba

MOKSLAS · EKONOMIKA · SANGLAUDA
Kuriamė Lietuvos ateitį

Lietuvos mokslo tarybos (LMT) kuriamas projektas „Konkurso mokslininkų trumpalaikių vizitų finansavimas“, tęsiamas jau penktus metus, skirtas stiprinti Lietuvos mokslininkų potencialą, skatinant juos pradėti ir tęsti mokslinę veiklą bei pritraukti geriausius specialistus. Siekiama padėti Lietuvos mokslininkams pristatyti savo mokslinių tyrimų rezultatus tarptautinei mokslo bendruomenei, užmegzti naudingus ryšius bei susipažinti su naujaisiais mokslo laimėjimais. Tai prisideda prie tyrėjų kompetencijos ir kvalifikacijos kėlimo. Viena tokių finansuojamų veiklų – žymių pasaulio mokslininkų viešnagės mūsų šalies mokslo centruose. Apie jų reikšmę mūsų šalies mokslo raidai ir mokslininkams kalbamės su Lietuvos psichologų sąjungos nare, Lietuvos mokslo premijos laureate, Mykolo Romerio universiteto **prof. dr. Rita Žukauskiene**.

Pagal projektą „Trumpalaikis konkursinių mokslo projektų finansavimas“ Lietuvoje sulaukta nemažai tyrėjų iš užsienio, atvykstančių mokslininkų darbui. Jūs esate atsakinga už trijų užsienio mokslininkų vizitus.

Rita Žukauskiene (R. Ž.): Taip, jie yra socialinių mokslų atstovai, nagrinėjantys psichologijos tematiką. Jie atvyksta iš skirtingų pasaulio šalių dirbti kartu su mumis, rengti mokslinius straipsnius, analizuoti mūsų duomenis.

Jau senokai organizuojate tarptautines mokslines konferencijas ir sėkmingai pati darbuojatės tarptautinėje erdvėje. Ar sunku buvo tai pasiekti?

R. Ž.: Galimybė bendradarbiauti su geriausiais užsienio mokslininkais kaip su lygiais neateina per vieną dieną. Veiklos pradžia buvo gana nelengva. Laimė, tie laikai jau praėjo ir mes dabar vertinami kaip tyrėjai, turintys ką pasakyti pasauliui. Šis LMT vizitams skirtas projektas mums labai padeda. Formulų nėra daug. Skelbiami konkursai ir skiriamas finansavimas, kad galėtų atvykti mokslininkai iš kitų valstybių. Bet reikia turėti ką jiems parodyti. Mes pasirinkome pozityviosios psichologijos tyrimus, kurie šiuo metu labai aktualūs. Duomenų šia tema trūksta visoje Europoje. Mūsų grupės tyrimų tikslas – surasti sąlygas šeimoje ar mokykloje, padedančias paaugliui tapti sėkmingai visuomenėje funkcionuojančiu suaugusiu individu. Atlikę ilgalaikius tęstinius tyrimus, galime pasakyti, kaip Europoje vystosi vaikai. Mūsų tyrimų rezultatai atskleidžia įdomių dėsningumų. Pavyzdžiui, mes domimės tuo, kaip Lietuvos paaugliai prisideda prie bendruomenės gerovės, t. y. kokioje veikloje jie dalyvauja ir kaip ši veikla susijusi su jų tapatumo raida. Tapatumo stiliaus ir pilietinio elgesio sąsajos iki šiol dar labai mažai tyrinėtos, todėl mūsų darbai suteikia naujų žinių, kurios įdomios kitų šalių

tyrėjams.

Kaip sužinojote apie LMT mobilumo programą ir kodėl nusprendėte ją pasinaudoti?

R. Ž.: Informaciją apie naujus LMT skelbiamus kvietimus gaunu nuolat, nes naudojuosi galimybe užsiregistruoti gauti pranešimus apie visas naujienas, kvietimus ir pan. Taip sužinojau ir apie šią vizitų programą. Perskaičius informaciją apie mobilumo programą, kilo mintis, jog tai

aiškus kvietimo tikslas, o kviečiamas asmuo yra geras tos srities specialistas, tai nėra sunku parengti paraišką tiek mokslininkus kviečiantiems Lietuvos partneriams, tiek kviečiamiems asmenims. Antra, finansavimo sąlygos ir užsienio mokslininko patirtų išlaidų kompensavimas yra aiškus. Manychiau, kad tai – labai lankstus instrumentas, leidžiantis pasikviesti reikalingiausius specialistus, nes nėra ribojimų pagal tematikas ar veiklos pobūdį.

Kaip šia priemone naudojama praktiškai, kiek laiko jums užtrunka pateikti paraišką, kaip įrodomas vizito poreikis, kaip pasirenkate mokslininkus?

R. Ž.: Paraiškai parengti, suderinti su užsienio partneriais ir pan. prireikia poros savaitių, ypač kai kviečiame mokslininkus iš JAV. Jei jie

atvyksta dėstyti, privalo turėti analogišką mokymo patirtį kituose užsienio universitetuose. Jeigu atvyksta atlikti mokslinių tyrimų ir rengti mokslinius straipsnius, privalo turėti įspūdingą ankstesnių publikacijų sąrašą. Taigi kviečiami tik aukščiausios kvalifikacijos specialistai.

Kodėl jūs pasikvietėte būtent šiuos mokslininkus ir ko tikėtės?

R. Ž.: Pasikviečiau mokslininkus, kuriuos asmeniškai pažįstu ir žinau jų kvalifikaciją, tyrimo sritis, publikavimo rodiklius ir pan. Rėmiausi asmeniniais ryšiais ir objektyviais kriterijais. Žymūs užsienio mokslininkai sutinka atvykti ir todėl, kad jie turi teigiamą ankstesnio bendradarbiavimo su Lietuvos tyrėjais patirtį ir yra linkę ją pratęsti. Antai prof. Larsas R. Bergmanas iš Stokholmo universiteto buvo

pakviestas kaip vienas geriausių holistinio požiūrio į asmenybės tyrimą ekspertų. Jo darbais remiasi daugelis JAV ir kitų šalių mokslininkų, tyrinėjantių asmens raidos ypatumus. Šiuo metu su juo baigiame rengti straipsnį, kuriame naudojami Lietuvoje surinkti tyrimų duomenys.

Kartu su Elizabetta Crocetti iš Olandijos Utrechto universiteto parengtas ir išspausdintas straipsnis prestižiniame Springer leidyklos leidžiamame žurnale *Journal of Youth and Adolescence*. Šiame straipsnyje analizuojamos Lietuvos paauglių tapatumo sąsajos su jų įsitraukimu į visuomenę naudingą veiklą.

Su Bretu Laursenu dirbančiu Floridos Atlanto universitete (JAV) parengtas ir priimtas spaudai straipsnis *Willey* leidyklos žurnale *Infant and Child Development*. Nagrinėjame, kaip tėvų suteikiama emocinė parama vaikui skatina jo pozityvius santykius su bendraamžiais. Lietuvos mokslininkams, o ypač socialinių mokslų atstovams, vis dar gana nelengva spausdinti straipsnius žurnaluose, įtrauktuose į ISI duomenų bazę. Todėl galimybė rengti ir publikuoti bendrus straipsnius padeda daug ko išmokti iš užsienio kolegų.

Kokios naudos tikėtės iš šių vizitų dabar ir ateityje?

R. Ž.: Diskusijos padeda planuoti tolesnius tyrimus, papildyti juos naujais klausimais, suteikia idėjų naujiems tyrimams. Smagu tai, kad užsienio tyrėjai aukštai vertina mūsų komandos tyrimų duomenis ir galime su jais bendradarbiauti kaip lygiaverčiai partneriai.

Parengė Rolandas Maskoliūnas

Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal „Mokslininkų ir kitų tyrėjų mobilumo ir studentų mokslinių darbų skatinimas“ priemonę.

Profesorė Rita Žukauskienė Lietuvos mokslo premijos įteikimo iškilmėse

– puiki galimybė pakviesti užsienio mokslininkus į Lietuvą, sudaryti jiems sąlygas tiek skaityti paskaitas doktorantams, tiek rengti bendras publikacijas. Man atrodo, kad naudinga pakviesti gerą specialistą, galintį skaityti paskaitas grupei Lietuvos doktorantų ir kitų jaunųjų tyrėjų. Jiems patiems nereikia ieškoti finansavimo, kad galėtų išklausti vieną ar kitą paskaitų ciklą ir įgyti gebėjimų, būtinų jų mokslinei veiklai.

Kita vertus, pasikvietus užsienio mokslininkus, su kolegomis, vykdančiais tęstinius mokslinius tyrimus, galime pasinaudoti užsieniečių sukurto mis arba naudojamomis sudėtingomis statistinėmis duomenų analizės procedūromis ar moduliais, kurių nesame perpratę. Tai leidžia parengti mokslines publikacijas, kurios spausdinamos žurnaluose, cituojamuose visuotinai pripažintose duomenų bazėse.

Jūs teigiate, kad tai geras instrumentas. Kokie jo privalumai lyginant su kitais panašiais paramos būdais, ar teko jais naudotis?

R. Ž.: Pirma, teikiant paraišką, pakanka esminės informacijos. Jei yra

APGINTA DISERTACIJA apie Lietuvą grįžtančius emigrantus

Gintarė ROVAITĖ

Spalio 3 d. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute buvo apginta doktorantės Dovilės Žvalionytės daktaro disertacija tema: „Grįžusių migrantų integracija kilmės šalies darbo rinkoje: Lietuvos atvejis“.

Disertacijoje D. Žvalionytė nagrinėja, nuo ko priklauso grįžusių migrantų integracijos į darbo rinką sėkmė bei kokį vaidmenį tame procese vaidina migrantų užsienyje įgytos žinios ir įgūdžiai. Siekiant rasti atsakymus į šiuos klausimus, 2010–2012 m. buvo atliktas mokslinis tyrimas „Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų apykatinės migracijos tyrimas“, kuriuo vėliau buvo remtasi disertacijoje. Iki šiol Lietuvoje beveik nebuvo atlikti tyrimai, kuriais būtų galima nustatyti grįžtančiųjų į Lietuvą migracijos mastus. Disertacijoje D. Žvalionytė ne tik paaiškino, kaip vyksta iš užsienio grįžusių migrantų integracija, bet ir pateikė rekomendacijas, kuriomis siekiama paskatinti kuo daugiau lietuvių grįžti į tėvynę bei palengvinti jų įsiliejimą į darbo rinką. (Išsamiau apie grįžusių emigrantų tyrimus bus aprašyta kituose „Mokslo Lietuva“ numeriuose)

Disertacijos rengimui vadovavo prof. dr. Vitalis Nekrošis. Disertacijos gynimo tarybą sudarė Vilniaus universiteto profesoriai Gediminas Vitkus, Ainė Ramonaitė ir Ramūnas Vilpišauskas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Vytis Čiubrinskas ir Mykolo Romerio universiteto profesorė Vida Kanopienė. D. Žvalionytei oponavo VDU docentė Jolanta Kuznecovienė ir lietuvių kilmės mokslininkė iš Esekso universiteto Violetta Parutis.

Gynimo metu mokslinės diskusijos dalyviai, sociologijos bei politikos mokslų daktarai pripažino, kad nepakenktų taryboje turėti ir ekonomistų, nes disertacija pasižymi tarpdiscipliniskumu, siejasi su daugeliu mokslo sričių. D. Žvalionytės teigimu, toks tarpdiscipliniskumas tik parodo, kad emigracija mūsų šalyje paliečia ne tik daugelio žmonių likimus bet ir daugybę Lietuvos valstybės gyvenimo sričių. Po disertacijos pristatymo, oponentų išvadų ir mokslinės diskusijos, visi penki tarybos nariai balsavo, kad Dovilei Žvalionytei būtų suteiktas socialinių mokslų srities politikos mokslų krypties daktaro laipsnis.

IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS

Prieš penkerius metus pradėtas projektas „Konkursinis trumpalaikių mokslininkų vizitų finansavimas“ didelis ir pagal apimtį ir turinį. Pagrindinis jo tikslas – stiprinti mokslininkų gebėjimus, skatinti tęsti mokslinę veiklą, raginti juos likti Europoje ir kartu pritraukti geriausių protus. Todėl Lietuvos mokslo ir studijų institucijos gali pasikviesti tarptautinio lygio mokslininkų, kurių kompetencija ir žinios padeda stiprinti mūsų šalies mokslinį potencialą. Kita vertus, Lietuvos mokslininkai gali išvykti į mokslines konferencijas, kelti kompetenciją, plėtoti mokslinį bendradarbiavimą.

Apie šio projekto privalumus, jo unikalumą ir rezultatus kalbamės su Lietuvos mokslo tarybos (LMT) pirmininko pavaduotoja, Humanitarinių ir socialinių mokslų komiteto pirmininke **prof. Rūta Petrauskaite** ir LMT primininko pavaduotoju, Gamtos ir technikos mokslų komiteto primininku **prof. Konstantinu Pilecku**.

Prof. Konstantinas Pileckas

R. P.: tai vienas LMT finansuojamų projektų, specialiai skirtas mobilumui. Apie mobilumą kalbama daug, bet neįvertinama mobilumo svarba. Dažnai netgi skeptiškai vertinami daug keliaujantys mokslininkai.

Kodėl mobilumas toks svarbus?

R. P.: jis būtinas, kad vyktų idėjų apykaita. Bendraudami mokslininkai vienas kitą skatina. Dirbant kartu ir atsiranda tų naujų idėjų. Jos svarbesnės net už žinias, kurios ateina kiek vėliau.

Ar mokslininkai pas mus turi galimybę pasidalyti tomis idėjomis?

R. P.: Lietuvoje ta diskusijų kultūra jau formuojasi, pavyzdžiui, įvairiose tarptautinėse konferencijose. Ji būtų kur kas labiau išplėtotą, jei mokslo žmonės daugiau laiko galėtų praleisti mokslo institucijose, o ne vien pasikaitose, bibliotekose. Jeigu atsirastų poreikis reguliariai, kas savaitę rengti seminarus, kviečiantis įdomius žmones. Tokių užuomazgų jau yra. Tai teikia vilčių, kad diskusijų kultūra labai pagerins idėjų apykaitą.

O kaip sekasi diskutuoti tikslųjų ir gamtos mokslų atstovams. Ar Lietuvoje yra kritinė terpė tokioms diskusijoms?

K. P.: Ne visose srityse yra tokia kritinė masė, todėl mokslininkams labai svarbu bendrauti su savo srities kolegomis užsienyje. Dabar ta geografija labai plati, mokslininkai gali važiuoti į gerus mokslo centrus, ten dirbti, naudotis unikalia aparatūra. Yra programos, leidžiančios mokslininkams nuvažiuoti arba pasikviesti užsienio mokslininkus į Lietuvą.

Ar nėra grėsmės, kad tie mokslininkai išvažiuos ir nebegrįš?

R. P.: Jau pastebėta, kad emigracija mažėja migracijos sąskaita. Žymiai smagiai išvažiuos padirbėti ir sugrįžti į savo namus, universitetą, jeigu ta galimybė nėra vienintelė. Jeigu mokslininkas žinos, kad reguliariai galės dalyvauti bendruose darbuose su užsienio kolegomis.

K. P.: pavyzdžiui, nemažai doktorantų arba baigusiu doktorantūros studijas vyksta mokslinei veiklai į Šveicariją, į mokslo institucijų lopšį, kur

renkasi mokslo elitas. Šveicarijos universitetai yra vieni geriausių Europoje. Pavyzdžiui, Ciūricho universitete dirbo A. Einšteinas, kiti žymūs mokslininkai. Todėl mūsų jauniems mokslininkams labai naudinga ten pabūti, pabendrauti su pasaulio mokslo elitu.

R. P.: Mums labai trūksta tarp-

kaip finansavimo schemas sudėtinė dalis. Čia minėčiau podoktorantūrinių stažuotų programą, kuri tinkama iš užsienio atvykstantiems žmonėms. Jie gali praleisti kelerių metų laikotarpį Lietuvoje. Iš mūsų doktorantų reikalaujama, kad jie dalį savo stažuotės vieni arba su šeimomis praleistų už-

Prof. Rūta Petrauskaitė

dalykinių sričių tyrėjų, sugebančių suburti įvairių sričių Lietuvos mokslininkus, kurie patys niekada nesusėdę prie vieno stalo. Tą esu patyrusi, kai į VDU atvykusi viena profesorė per savo seminarus ir paskaitas sukviė atskirų kalbų filologus, žurnalistus ir visiems buvo įdomu padiskutuoti. Tarpdalykiškumas yra ne tik Europos Sąjungos burtažodis, bet ir svarbi mokslo politikos dalis. Svarbu pasikviesti būtent tokių, plačiai manančių ir mąstančių žmonių, kurie aktualiai problemai spręsti galėtų suburti apie save užsienio ir Lietuvos mokslininkus.

Kodėl Lietuvoje trūksta tokių žmonių, gal nėra tradicijų?

R. P.: Lietuvoje labai griežtai dalykiškai organizuoti universitetai. Taip pat organizuotas ir mokslo vertinimas. Mes patys viduje turėtume labiau atsiverti, būti liberalesni ir taip griežtai neskirstyti mokslo šakų. Ateitis priklausys esantiems arčiau vieno mokslo „ribos“. Tai yra tiesiog kitas kalbėjimo būdas. Dažnai aš tą patiriu, nes pati esu tarsi „tarpinė grandis“ tarp informatikų ir kalbininkų. Tenka vertėjauti – vieniems paaiškinti, ką norėjo pasakyti kiti. Jeigu žmogus gali susikalbėti su kitų mokslo sričių atstovais, tuomet gali ir ne mokslininkams paaiškinti, kodėl tai svarbu.

LMT remia bendradarbiavimo programas. Viena yra trišalė – Lietuvos, Latvijos ir Taivano. Kitos penkios – dvišalės. Bendradarbiaujama su Baltarusija, Ukraina, Prancūzija, Belgijos valoniškąja dalimi ir Slovakija. Šios programos skirtos tik mobilumui. Nuvažiuoti, atvažiuoti, rengti konferencijas ir publikuoti straipsnius bendrų darbų pagrindu. Be to, doktorantai gali gauti lėšų akademinėms išvykoms. Tai atskiras konkursas, vykdomas greita doktorantų stipendijų konkurso. Dar viena periodiškai atnaujinama paramos forma – parama mokslininkų išvykoms. Taip pat yra labai platus spektras mūsų vykdomų įvairių programų, į kurias mobilumas įeina

sienio mokslų centruose. Toliau yra studentų mokslinės veiklos rėmimas, kai jie vyksta stažuotis į užsienio centrus. Labai daug mobilumui skirtų lėšų sudaro visuotinės dotacijos parama, kurią gauna tarptautinio lygio mokslininkai, dalyvaujantys nacionalinėse mokslo programose, mokslininkų iniciatyva rengiamuose projektuose. Šiuo atveju jie patys numato, kur norėtų važiuoti ir skleisti savo idėjas. Projektas yra skirtas ne tik moksliniam darbui, bet ir jo sklaidai.

K. P.: tiesiog būtina pagal finansines galimybes didinti mobilumą. Visos programos yra konkursinės ir apie trečdalis pareiškėjų gauna finansinę paramą.

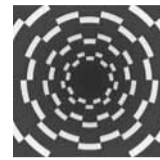
Berods šioje programoje yra remiami ir mokslininkų mainai dalyvaujant doktorantūros procese?

K. P.: taip, dabar ginant disertaciją doktorantūros gynimo komisijos sudėtyje turi būti užsienio mokslininkas. Trumpalaikių mokslininkų vizitų programoje yra tokia veikla – finansuojami užsienio mokslininkai, atvažiuojantys dalyvauti disertacijos gynime. Jie būna arba oponentai, arba komisijos nariai.

R. P.: pagal naujuosius doktorantūros nuostatus gynimai vyks kiek kitaip. Labai vertinga turėti svečių prieš kurį ir patys norime kiek pasitempti. Be to, įdomu paklausti, kaip atrodo mūsų gynimo procedūra.

O kaip yra su išvykusiais?

K. P.: projekte yra keletas veiklų: Lietuvos mokslininkų išvykos į konferencijas, užsienio mokslininkų arba ne mažiau kaip dvejus metus dirbančių lietuvių atvykimas skaityti paskaitų; užsieniečių atvykimas į Lietuvą moksliniam darbui. Ketvirta veikla – užsieniečių atvykimas į disertacijų gynimą. Užsieniečiai paprastai skaito paskaitas Lietuvos magistrantams bei doktorantams. Jie skaito ypatingus paskaitų ciklus, kurių mūsų studentai niekur kitur negalėtų išgirsti. Mokslininkai, atvažiuojantys atlikti mokslinių tyrimų,

Lietuvos
mokslo
taryba

Kuriame Lietuvos ateitį

dirba kartu su mūsų šalies mokslininkais. Kviečiami ypač aukšto lygio mokslininkai, galintys praturtinti tyrimus, suteikti jiems postūmį. Taip pat labai naudinga, kai atvyksta užsienyje dirbantys lietuviai. Taip jie nepraranda ryšių su savo universitetu, savo mokslo kolektyvais.

Prieš tris šimtus metų mokslininkai buvo universalūs. Fizikas, matematikas ar chemikas buvo vienas ir tas pats mokslininkas. Vėliau tapo įprasta labai siaurai specializuotis. Dabar tarsi grįžtama prie koncepcijos, kai tikima, kad esminius dalykus galima padaryti, jeigu žvelgiama plačiau. Todėl stengiamasi suburti kolektyvus iš kelių sričių mokslininkų.

R. P.: kuo svarbus šis projektas? Tikimės, kad jis padės pagrindus bendriems darbams ir projektams Europos mokslo erdvėje. Tai svarbu, nes Lietu-

vos mokslininkai per mažai dalyvauja Europos Komisijos finansuojamose projektuose, ES programose. Net liūdna matyti statistiką – mes dažnai būname priešpaskutiniai. Be to, nėra nė vienos Lietuvos institucijos, kurios atstovas būtų laimėjęs kitos labai svarbios organizacijos – Europos mokslo tarybos – stipendiją. Lietuvių yra, bet jie ne iš Lietuvos. O ši institucija valdo ir skirsto 80% ES mokslui skirtų lėšų. Ir tai laisvieji tyrimai, ne programa, pagal kurią užsakomas tyrimų pobūdis. Todėl tikimės, kad šis projektas suburs žmones, leis atnaujinti gal šiek tiek užmirštus tinklus ir padės dalyvauti ne tik ES projektuose, bet ir nuolatinėse mobilumui skirtose programose, tokiose kaip *Marie Curie* programa arba *COST* institucijos programos. Jos taip pat skirtos mobilumui ir idėjų mainams.

Parengė **Ingrida Lauciuvienė ir Rolandas Maskoliūnas**

Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal „Mokslininkų ir kitų tyrėjų mobilumo ir studentų mokslinių darbų skatinimas“ priemonę.

NAUJOS KNYGOS LIETUVOS MEDICINOS BIBLIOTEKOJE

Januškevičienė, Alma. (2014) Headache and its association with fatigue and quality of life among school-aged children = Mokyklinio amžiaus vaikų galvos skausmas ir jo sąsajos su nuovargiu bei gyvenimo kokybe: daktaro disertacijos apžvalga. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.

Jie gydė ir mokė: žymūs Panevėžio miesto medikai. (2014) Sudarytojos: Liudvika Knizikevičienė, Stanislava Stanevičiūtė. Panevėžys: Panevėžio kolegija.

Jucys, Valerijonas. (2012) Homo sum [Esu žmogus]: prisiminimai [estampų cikle]. Vilnius: Šv. Jono gatvės galerija. Turinyje autoriai: Juozas Galkus, Laimonas Inis, Nora Jazbutytė, Vincas Kisarasuskas.

Jucys, Valerijonas. (2010) Valerijonas Vytautas Jucys: grafika. Vilnius: Šv. Jono gatvės galerija.

Knizikevičius, Kazimieras (2013). Šiaulių krašto medicinos istorija. Sudarytojai: Jūra Nijolė Viktorija Daulenskienė, Regina Petkevičienė, Liudvikas Rulinskas, Audronė Vėbrienė. Šiauliai: Saulės delta.. - Turinyje autoriai: Jūra Nijolė Viktorija Daulenskienė, Ričardas Jakutis, Martynas Knizikevičius, Rita Knizikevičiūtė, Rūta Knizikevičiūtė-Desterk, Jūratė Knizikevičiūtė-Gedgaudienė, Liudvikas Stankus.

Slaugytojų sveikatai žalingas elgesys kintančioje restructūrizuojamos ligoninės psichosocialinėje aplinkoje. (2014) Higienos institutas. Darbo vadovė B. Pajarskienė, atsakingosios vykdytojos: J. Kaliatkaitė, T. Jasiukevičiūtė. Vilnius: Kriventa.

Stroputė, Dalia. (2014) Sergančiųjų išemine širdies liga savijautos priklausomybė nuo orų. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.

Suchadolskienė, Olga. (2014) Naujas galvos smegenų išemijos modelis neuroprotektorių tyrimui. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.

Visuomenės sveikatos stiprinimo vadovas savivaldybėms. (2014) Parengė Zenonas Javtokas, Viktorija Karlienė, Asta Kriauciūnaitė, Milda Andriūnaitė, Ilna Zabelienė, Ramunė Poliakovienė. Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras. Vilnius: InSpe.

APIE TAUTOS PAVELDĄ

MŪSŲ ISTORINĖS PRIGIMTIES ATSPINDŽIAI

Apie tautos paveldą – kitu žvilgsniu

Valė MACIJAUSKIENĖ

Viena iš gyvybinių lietuvių tautos gijų, tekančių per mūsų praeitį, dabartį ir ateitį, yra **žemaitukai** – žirgų veislė, sukurta baltiškosios pasaulėjautos laikais, protėvių išsaugota per marus ir karus šių dienų visuomenei. Tačiau patirtis byloja: ne visi tautiečiai turi aiškų suvokimą, ką su žemaitukais mes gavome iš praeities kartų ir kokią žinią per žemaitukus nusiųsime į ateitį. Okupuotoje Lietuvoje didžioji tautos dalis nieko apie žemaitukus nežinojo. Kiti buvo girdėję, bet nematę. Žemaitukai nyko ne vien iš mūsų gyvenimo, bet ir iš mūsų sąmonės. Istorinės žemaitukų veislės nuo stambiųjų žemaitukų nesistengė skirti net specialistai, o šandien nesivargina žiniasklaida.

Žemaituko neliko ir seniausiam, svarbiausiam valstybės simboliu – herbe. Ar stebėjote, kaip keitėsi mūsų valstybės simbolis? Kuo? Iš pradžių spalvomis, detalėmis, o nuo 1992 metų ir tuo, kad jame nebeliko žemaituko. Vietoje dailaus, ramaus, gražaus žirgelio herbe atsirado stambus, piktų akių ir keistai išriesta uodega „kryžiuočiu“ arklys. Akivaizdu, kad visuomenė, praradusi jautrumą simbolių kalbai, didelės reikšmės tam neteikia. Tačiau visi stebisi, kodėl tauotoje tiek daug agresijos... Mūsų protėviai buvo žemdirbiai, prisirišę prie savo žemės ir protėvių kapų. Apie tokį baltų būdą rasime aiškių užuominų istoriko V. Kliučevskio raštuose, apie tai yra rašiusi ir Marija Gimbutienė. Galima atsargiai manyti, kad iki pat tautų kraustymosi baltai, išsidėstę milžiniškoje teritorijoje, neturėjo išorinės grėsmės, o vidaus karus slopino praktikuojamą religinių bei dorovinių įsitikinimų sistema. Tačiau IX-XII a. senieji lietuviai turėjo iš esmės keisti savo gyvenimą ir stiprinti karinį pajėgumą, gindamiesi nuo vikingų, nuo plačia banga slinkusių slavų, o vėliau visus turimus išteklius pajungti nuolatinėms kovoms su kryžiuočiais ir kalavijuočiais. [R.Grigas, 2009]

Baltiškųjų žemių pašonėje įsikūręs Kryžiuočių ordinas pradėjo nuolat puldinėti Lietuvą. Jie tapo ypač nuožmūs XIII amžiaus pabaigoje, kai Prūsija jau buvo pavergta. Kryžiuočiams talkino kone visos Europos riteriai, ieškodami mūsų krašte tariamos garbės, nuotykių ir grobio. O lietuviams tai buvo žūtutinė kova, kurioje sprendžiamas tautos likimas. Tame kare dalyvavo visi – nuo mažo iki seno, nuo paskutinio vargdienio iki didžiojo kunigaikščio. Ar galėjo kraštas plėtoti savo ekonomiką, kultūrą, žmonių gerovę, kai niokojantys kryžiuočių antpuoliai sekė vienas paskui kitą, kartais po keletą per metus? Kai nuolat plėnimis būdavo paleidžiami nameliai ir pašėliai... Istorikai yra apskaičiavę, kad bemaž porą šimtų metų trukęs karas Lietuvai kainavo apie milijoną gyvybių [L.Klimka, 2008]. Anot S. Baltramaičio [1905], nieko gero neliko šiame krašte be ašvienio, taip įsigalėjusio, kad lig šiol jis yra šitame krašte. Tokiu būdu išsigrynino žemaitiškojo ašvienio veislė, kuri jau seniai buvo ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje.

Lietuvių kova dėl žemės nebaigta

Žemaitukų žirgų veislės tyrėja dr. Valė Macijauskienė

iki šiol. 2013–2014 metus galima pavadinti Žemės Gynėjų metais. Europos Sąjungos reikalavimas suteikti teisę žemę Lietuvoje įsigyti užsieniečiams sukūrė niekada istorijoje dar nebuvusią grėsmę, prieš kurią stoji pasiaukoję lietuviai, surinkę 320 tūkst. piliečių parašų referendumui surengti. Jeigu Pirmoji Respublika (1918–1940) turėjo teritorinių problemų valstybės santykiuose su kaimynais, tai šių dienų Lietuva didžiausias problemas turi viduje. Žemės, paverstos preke, laisvo pardavimo problema ryškėja, keldama teritorijos perpirkimo grėsmę netgi Lietuvos Konstitucijos nustatytose ribose [R. Ozolas, 2014]. Šiandien lengva ranka parduodantys žemę supirkėjams, laukiantiems teisės parduoti ją užsieniečiams, dar lengvesne kirsdami miškus, turbūt nesusimąsto apie tai, kad lietuvių kova dėl žemės visuomet buvo žūtutinė ir aplaistyta krauju todėl, kad Lietuva apskritai išliktų pasaulyje. Ir žemaitukai tose kovose buvo didžiausi pagalbininkai.

Apie 1241 m. lietuvių mūšį su mongolais J. Kraševskis sakė: „... šis mūšis sustabdė totorių invaziją Vakarų link, tad Europa yra skolinga Lietuvai, kad ji nebuvo sunaikinta“.

I. Moračevskis 1912 m. rašė: „Lietuvių žygiuotės paslaptimis takeliais per miškais apaugusias plynas buvo vien mažojo arklio pagalba; kryžiuočių šaltakraujis arklys ir arabiškas arklys visai to uždavinio atlikti negalėjo“.

1721 metais Kračynskis rašė: „Žemaitijos arkliai yra maži, bet patvariausi pasaulyje. Gyventojai pratino juos prie daug sunkesnių darbų, negu galima įsivaizduoti. Nors šitie arkliai ir maži, bet tiek patvarūs darbe bei kelionėje, kad juos galima vadinti geležiniais“.

Daugelį šimtmečių lietuviai kūrė, puoselėjo, mylėjo ir garbino žemaitukus. Išsaugojo juos nuo mišrinimo su kitomis veislėmis. Žemaitukų veislės agonija prasidėjo Lietuvos lenkinimo ir rusinimo metais. Lietuviams prarandant tautinę savigarbą, kalbą, tradicijas, ėmė nykti ir garsioji žemaitukų veislė. Jau XIX a. antroje pusėje žemaitukus pradėta kryžminti su Vakarų Europos sunkiųjų, ristūnų, arabų ir kitų veislių arkliais. Žemaitukai vis dažniau pradėti naudoti žemės ūkyje, transportui, eksportui. Grynų žemaitukų veisimu niekas nebesirūpino ir

jie ėmė sparčiai nykti. Pirmykštė žemaitukų garbė visai prigeso. Kilo grėsmė netekti per šimtmečius kurtos veislės.

Šiandien vėl kyla grėsmė netekti ne tik žemaitukų, bet ir savo žemės, vaikų ir vertybių. Ir ne vien todėl, kad svetima įtaka didesnė, bet ir todėl, kad nežinome savo tikrosios istorijos ir nebesuprantame savo tikrosios prigimties. Žemaitukai išsaugoti, jie dar gyvi ir dar gali išmokyti mus, mūsų vaikus tautinio orumo, meilės Tėvynei, drąsos ir ryžto ją ginant. Žemaitukai neteisūs, kaip mes vieni kitus. Žemaitukai tiesiog turi genetinę atmintį ir savo buvimu primena, kad nevalia užmiršti istorinių pamokų, po kurių išlikome nenugalima tauta tik labai didelių pastangų ir aukų dėka.

Visais amžiais buvo ir tebėra žmonių, siekiančių klastoti istorijos faktus, įteigti, kokie atsilikę arba žiaurūs buvo senovės lietuviai, kad jų net Aukso Ordos mongolai, garsėję ypatingu žiaurumu, išsigandę. Tačiau pažvelkime, ką mums atskleidžia vienintelis gyvas tų laikų liudininkas – žemaitukas. Savo charakteriu ir savybėmis žemaitukai parodo, kad yra kovos žirgai – veržlūs, drąsus, išvermingi. Jie nemėgsta balių ir nevykėlių. **Tačiau žemaitukų jėgoje nėra grubumo.** Dar daugiau – jų prigimtis nepakenčia grubumo. Iš to, koks jautrus, draugiškas ir paklusnus gali būti žemaitukas, nesunkiai spėjame, koks raitelis galėjo ant jo jodinėti. Senovės lietuvių kario fizinė ir dvasinė stiprybė negali būti laikoma žiaurumu. Seniausias lietuviškas arklio pavadinimas yra **ašvienis**. Lietuvis (žemaitis) ir žemaitukas iš tikrųjų buvo „vienis“ – vienybėje. Iš čia gimė stiprybė, gąsdinusi priešus, kurie buvo agresyvūs ir žiaurūs, nes silpni savo dvasia.

Per labai ryškų ir patrauklų simbolį – žemaituką, galime susivokti, kokia mūsų tauta yra iš tikrųjų, kokį neišsenkantį stiprybės šaltinį mes galime

rasti savo tautoje – tiek jos praeityje, tiek dabartyje. Ypač dabar, kai tauta nusilpusi ir susipainiojusi svetimų laikmečio „vertybių“ labirintuose, ypač dabar reikia mūsų tautinės savigarbos. Savo šaknimis šviesi ir galinga tauta turi surasti būdus atsitiesti. Pasak pirmosios Zigmo Gėlės premijos laureatės Vidmantės Jasiukaitytės [Gėlynas, 2001], viena iš išiečių – „išsilavinusi, amžinųjų pasaulio vertybių fone suformuoto mentaliteto jaunoji karta, kuri kada nors ateis valdyti valstybės, pasišventusi savo šaknimis, Lietuvai ir jos identiteto pasaulyje išsaugojimui. Jie vėl atras save, tai yra mus, mūsų kultūrą, įsigilins į jos ištakas ir tame išvys nuostabią lietuviškos savimonės pasaulį“. Ta pati rašytoja iškelia klausimą „Ar jums neatrodo, kad kažkas tyčia sujaukia idealų sistemą? Ar ne lengviau valdyti žmogų, kuris nebeturi padarumo? Pamišome, kas yra garbė ir kilnumas“. Kokia karta ateis ir kaip valdys Lietuvą, o gal bus valdoma kitų?

Pasekmė seka po priežasties. Ateities priežastimi esame mes – veikiantys dabar ir savo gyvenimu bei pažiūromis formuojantys jaunąją kartą. Mes turime galimybę, panaudodami žemaitukus vaikų ir jaunimo ugdymui, kurti gyvybingą meilės erdvę. Tokią, kokią kūrė mūsų baltiškųjų šaknų nepraradę protėviai. Labai džiugu, kad vaikai patys ateina pasitikti žemaitukų ir jais patiki bei pasitiki. Jau net aštuonmečiai berniukai ir mergaitės dalyvauja varžybose su jaunais, stipriais veisliniais žemaitukų eržilais. Kodėl žemaitukas paklūsta dar gležnomis vaikiškoms rankoms, bet gali ištrūkti iš stiprių vyriškų? Ar šis žemaitukų bruožas neatsako į daugelį klausimų apie mūsų protėvius? Istoriją galima suklastoti, bet žirgū nesumeluosi...

Žirgas ir vaikas... Nuo seniausių laikų iki šių dienų juose gyvas troškimas draugauti. Nuostabu tai, kad su žemaituku gali susidraugauti ne tik sveiki, judrūs vaikai, bet ir neįgalūs. Žemaitukai puikiai jaučia žmogų, pirmieji parodo supratingumą, norą draugauti. Žirgas labai gerai jaučia,

kada ant jo užsėdusiam žmogui reikalinga jo pagalba. Žemaitukai visada norėjo padėti žmogui ir visada tai darė. Jojimo terapija bei hipoterapija, naudojamos daugelyje pasaulio šalių, tačiau Lietuvoje dar neįteisintos, todėl pačios geriausios žirgų savybės lieka neatskleistos ir nepanaudotos išties geranoriškiems ir kilniems tikslams. Tačiau hipoterapijoje slypi ne tik didelės galimybės, bet ir pavojai, jei bus užmirštama apie arklio – terapeuto poreikius.

Nemažiau už išorines, ryškias ir savitas yra žemaitukų vidinės arba charakterio ypatybės. Turint galvoje tai, kad charakteris yra ne vien įgimtas, bet ir suformuotas savybės, didelę reikšmę įgyja žmogaus elgesys su arkliu, jo auklėjimas nuo mažens. Žemaitukai puikiai jaučia žmogų, jo nuotaikas, ketinimus, požiūrį į jį. Ypatinga žemaitukų savybė ta, kad jie atspindi patį žmogų. Ir kai klausiami, koks yra žemaitukas, reiktų paklausti kitaip: o koks, žmogau, tu esi pats? Koks tu, toks bus ir tavo žemaitukas, nes jis taps tavo paties išraiška. Nes nėra jautresnio ir mūsų prigimtį geriau pažįstančio žirgo už žemaituką.

Žemaitukai geriausiai mus pažįsta, nes mes su jais per kartų kartas gyvenome bičiulystėje ne vieną tūkstantį metų. Ir tik sovietinės santvarkos metais paplito mitas apie nevaldomą žemaitukų charakterį ir užsispyrimą. Grubiam, įžūliam žmogui žemaitukas gali parodyti savo žemaitišką užsispyrimą, atkaklumą ir išradinumą. Žemaitukų įžvalgumas, puiki reakcija ir sumanumas leidžia jiems pasinaudoti bet kuria proga ištrūkti iš silpnosio ar jo prisibijančio žmogaus. Bet tai nėra arklio trūkumai. Tai savybės, leidžiančios šalia esančiam žmogui suvokti savo klaidas ir tobulėti. Gerą, dėmesingą ir savimi pasitikintį žmogų žemaitukas apdovanoja nuoširdžiu atsidavimu, ištikimybe, kantrumu, meilumu, klusnumu, darbštumu, vykdys net neįprastas tokio žmogaus komandas.

Teisingų žmonių rankose žemaitukai tinkami įvairiems poreikiams ir visais laikais, nes mūsų protėviai,

Žemaitukai paklūsta net vaikams

talkinami gamtos, sukūrė juos universalius, su labai plačia savybių gama. Žemaituku gali nusivilti nebent tie žmonės, kurie įpratę arklį eksploatuoti kaip negyvą daiktą. Tokiu žmogumi nusivils ir žemaitukas, nes jis neturi šuniško nuolankumo ir pripažįsta tik lygiavertę draugystę. Tokia draugystė neišauga iš santykio – „aš tau – tu man“. Žemaitukas gerbia tą, kuris gerbia save, jį ir aplinkinį pasaulį. Tai yra orus kovos žirgas, Vyčio – dvasios riterio – žirgas, todėl nenuostabu, kad šių dienų puikybė ir ištižimas kai kuriems žmonėms neleidžia mėgautis žemaituko draugija. Tik iškilęs savo dvasia žmogus tampa „dvasios riteriu“ ir gali valdyti žirgą, t.y. turėti valdžią.

Vytis – aukščiausios valdžios simbolis, tiek vidinės, tiek ir išorinės valdžios. Tik nugalėjęs savo baimes, nerangumą, silpnumą ir negalias žmogus gali turėti valdžią. Baltas raitelis iškeltu kalaviju – tai Pergalės simbolis, dvasinė galia, gebanti „prakirsti“ neišmanymo tamsą. Vyčio simbolis aiškiai parodo, kad vado dvasinė galia yra susijusi su materialiuoju pagrindu – simboliškai su žirgu ir kad būtina juo tinkamai pasirūpinti, jei norime tą galią išlaikyti. Neatsitiktinai ant Kęstučio antspaudo raitelis pakeičia pėsčių karį tada, kai jis tampa didžiuoju kunigaikščiu. Tai yra pusiausvyros tarp dvasinio ir materialaus pradų, jų darnos ir harmonijos simbolis, orientuojantis visų laikų lietuvius siekti šiuo principu paremto gyvenimo ir valdymo būdo. Beje, ir pats kunigaikštis Kęstutis savo asmenyje tai puikiai įrodė.

Kokie gi pavojai gresia žemaitukų veislei XXI amžiuje? Negalima atmesti galimybės, kad visos ankstesnės grėsmės gali atsikartoti. Bet yra viena nauja, tik šiam amžiui būdinga grėsmė, neretai žemaitukų užsigėdžiama dėl Europos Sąjungos išmokų, nors būsimas jo savininkas nieko nenutuokia apie arkliaus auginimą, gali pinigų profesionalui samdyti ir net elementariai to žirgo priežiūrai. Į žemaituką ta grėsmė nusitaiko pirmiausia, nes jis jai priešinasi savo kitokia prigimtimi. Žemaituko prigimties esmė – meilė ir atsidavimas savo žmogui. Jis tikisi, kad žmogus jį jo meilė atlieps rūpestingumu ir jo poreikių patenkinimu. Žemaitukas „sulaužomas“, kuomet jis atiduoda visą save, o žmogus jį tik ciniškai vartoja.

Žemaitukas nėra sutvertas vartotojiškai pasaulėžiūrai. Kartais tie procesai vyksta „uždarame kieme“, o kartais, pavyzdžiui, romantiškus žygius į Krokuvą ar iki Juodosios jūros, galėjo stebėti visuomenė ir tai buvo pateikta kaip žygdarbis populiarinant žemaitukų veislę. Esmė juk ne tai, ar žemaitukas žygyje, ar savame kieme. Esmė tai, kad už arklį atsakingas žmogus ne tik turi, bet ir privalo žinoti, jausti ir išpildyti gyvybiškai būtinus jo poreikius. Todėl kiekvieno laikmečio žemaitukų augintojai turi prisiimti labai didelę atsakomybę – neiškraipyti žemaitukų fizinės, psichinės ir dvasinės prigimties, „neperkoduoti“ žemaituko ir jam būdingos baltiškosios vertybinės sistemos į šiuo metu globalią vartotojišką sistemą. Kaip turime ginti Lietuvos žemę, miškus, vandenį, vaikus, taip ir žemaitukus – ištikimus lietuviškosios vertybinės kraitelės „knygnešius“.

Niekas negali perduoti kokybės, kurios neturi savyje. Neperdavus meilės, orumo, dėkingumo jausmų per žemaitukus kitoms kartoms, jų saugojimas taptų tuščiu plepėjimu ir beprasmiu veiksmu. Todėl taip svarbu, kad žemaitukas pats savyje liktų neiškraipytas, kad išliktų lietuviškos pasaulėjautos informaciniu kodu ir genetiniu jo pernešėju iš kartos į kartą. **Čia yra**

didžioji žemaitukų veislės misija ir jos saugojimo prasmė. Mylėdami ir saugodami žemaitukus mes išliekame mylinti ir kurianti tauta, nepaisant visų gyvenimo išbandymų. Istorija aiškiai byloja – net viską niokojantys karai ir epidemijos liko bejėgiai prieš žmonių meilę ir pasiaukojimą. Žemaitukus galima prarasti ne tik karo ar ligų atveju. Žmonių abejingumas ir grynai vartotojiškas požiūris – štai kas baisiau už marą.

Žemaitukas ne šiaip sau užsispiria, ne šiaip sau priešinasi, ne šiaip sau tikrina žmogų. Prieš pasitikėdamas, jis turi būti visiškai tikras, kad tai **Tas Jo Žmogus**, kuris niekada nenuvils, visada supras ir visada juo pasirūpins. Juk širdies gilumoje mes kiekvienas trokštame to paties, tad padėkime žemaitukui, kad savo elgesiu jis parodo, ko mums iš tiesų reikia.

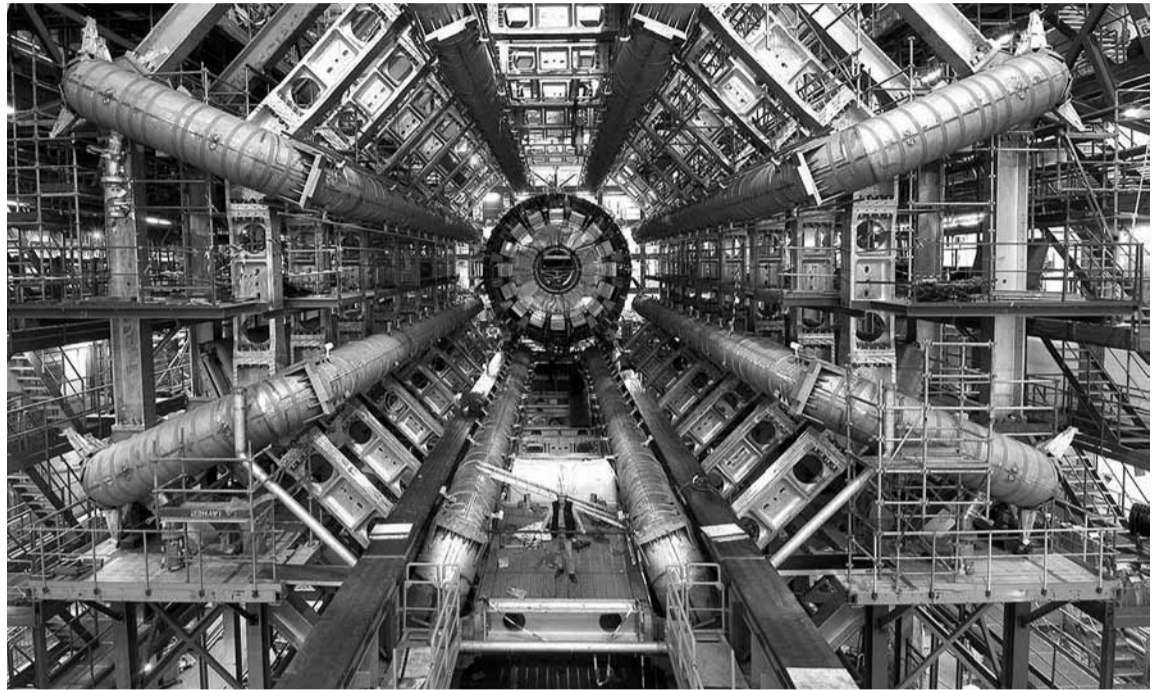
Žemaitukų veislės atkūrimas (ketvirtasis) prasidėjo mokslo įstaigoje – Lietuvos gyvulininkystės institute. Čia buvo padėti žemaitukų išsaugojimo moksliniai ir praktiniai pagrindai. Institute 1997 m. įkurtai ir 2001 m. veislininkystės institucija tapusiai Žemaitukų arkliaus augintojų asociacijai buvo patikėta teisė ir atsakomybė koordinuoti ir užtikrinti profesionalų visų veiklos grandžių darbą žemaitukų veislininkystėje.

Veislė atkurta, bet jos padėtis lieka pažeidžiama. Atsipalaiduoti nevalia. Kiekvienas veislinių žemaitukų augintojas ir jo įgalioti žmonės neturi pamiršti – jie augina, saugo, gausina ir populiarina ne bet ką, – bet **unikalų gyvųjų mūsų tautos paveldą**. Todėl šiame darbe, nei viename iš jo etapų, negali būti savivalės, nekompetencijos, taisyklių interpretacijų, bet kaip parinktų porų, klaidingų įrašų kilmės dokumentuose ar knygoje. Veislės išsaugojimui, ypač kai pradama nuo tokios kritinės būklės, kokioje ne kartą buvo žemaitukai, reikalingos ne tuščios ambicijos, greitas vienadienis populiarumas, bet tinkamai parinktos, kiekvienam veislės vystymosi etapui konkrečiai pritaikytos priemonės. Apie jas nemažai kalbama šiuo metu baigiamoje paruošti knygoje „ŽEMAITUKAI: PRAEITIS, DABARTIS, ATEITIS“ ir jį, vis atnaujintą, kruopščiai ir su meile pritaikytą, reikės ateityje.

Unikalios, vienintelės tokios pasaulyje veislės selekcija turi būti suprantama kaip mokslo, meno ir praktikos visuma. Veiklos kryptys šiame darbe turi būti įvairios ir kiekvienoje iš jų būtinas profesionalus požiūris. Bet nepamirškime svarbiausio – žemaitukui yra būtinas ryšys su žmogumi, yra gyvybiškai būtina meilė, dėmesys, švelnumas. Tai įrašyta genuose, psichikoje, esminėje ir giliausioje žemaituko prigimtyje. Jis yra mūsų žirgas, mums dovanota protėvių energija ir galimybė susigrąžinti šviesiausius savo tautos bruožus. Žirgo artumas ir pagalba mums visiems yra reikalinga, nes glausdamiesi prie žirgo, glaudžiamės prie gamtos, kalbindami žirgą – kalbamės su savo širdimi, žvelgdami į žemaituką, – žvelgiame į savo istorinės prigimties gelmes. Būtent žemaitukai yra tas gyvas, nenutrūkstantis ir būtinas ryšys tarp praeities, dabarties ir ateities kartų. Būtent žemaitukuose slypi galia išgydyti dimensines žaizdas ir atgaivinti mūsų tautos jėgas emocijnėje, dvasinėje, intelektinėje ir fizinėje plotmėse.

Autorė yra Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Gyvulininkystės instituto mokslo darbuotoja, biomedicinos mokslų daktarė.

Didžiausias ir brangiausias mokslo eksperimentas – filme „DALELIŲ KARŠTINĖ“

Pasaulis išnyks rugsėjo 10 dieną – mirgėjo nuo antraščių žiniasklaida 2012-aisiais, kai prie pabaigos atėjo didžiausias mokslo eksperimentas žmonijos istorijoje. Prie jo prisijungė daugiau nei 10 tūkst. mokslininkų iš 100 pasaulio šalių, tarp jų – ir Lietuvos. Visi kartu jie siekė atkurti sąlygas, egzistavusias vos kelios akimirkos po Didžiojo sprogo, ir taip atrasti trūkstantį Visatos modelio grandį – Higo bozono dalelę, galimai paaiškinsiančią pasaulio sandaros paslaptis.

Įspūdingą eksperimentą į kino ekranus perkėlė amerikietis Marcas Levinsonas, sukūręs dokumentinį filmą „Dalelių karštinė“ (*Particle Fever*, 2013). Jis rodomas „Skalvijos“ kino centre.

Vos tik pasirodžius filmui ekranuose, pasipylė puikūs įvertinimai. Pasak kino kritikų, painius ir sudėtingas mokslo eksperimentas M. Levinsono filme virto jaudinančia ir visiems suprantama istorija apie beribi žmogaus smalsumą ir norą pažinti.

Galbūt to pasiekti padėjo mokslinė režisieriaus praeitis. M. Levinsonas yra fizikos mokslų daktaras, prieš 30 metų mokslą iškeitė į kiną. Galbūt jo pasirinkti šeši ambicingi mokslininkai eksperimentatoriai, noriai sutikę dalyvauti dar viename – šįkart kino projekte.

Filmo kūrėjas pasakoja, kad pirmiausiai jam kilo mintis sukurti filmą mokslo tematika ir tik paskui jis atrado aistra mokslui trykštančius Europos branduolinių tyrimų centro (CERN) mokslininkus.

„Žinojau, kad bus nelengva atrasti mokslininkus, kurie suprantama kalba perteiktų tai, ką jie daro. Žinoma, mano pažinoti mokslininkai neturėjo nieko bendro su tomis karikatūromis, kuriose vaizduojami net raištelėjų nesugebantys užsirišti profesoriai. Tačiau jau svarsčiau rašyti scenarijų vaidybiniam filmui, kai netikėtai išgirdau apie CERN'e dirbantį Deividą. Iškart supratau, kad tai bus įdomiau nei kurti fikciją. Ir neklydau“, – kalba režisierius.

Pasak M. Levinsono, tyrinėjimams ir eksperimentams reikia žmonių, kuriems negaliojotų jokios taisyklės, kurie išdrįstų leistis į paribius ir nesustotų prieš jokus apribojimus: „Būtent tokie žmonės dirba CERN'e“.

Filmuoti „Dalelių karštinę“ M. Levinsonas pradėjo dar 2008 m., kai

pirmą kartą buvo paleistas net 27 kilometrų ilgio Didysis dalelių greitintuvas (LHC). Režisieriui pavyko užfiksuoti ne tik milžinišką mokslininkų entuziazmą, pakilimus, bet ir lūžinius momentus, taip pat avariją, šį eksperimentą nutraukusį net metams. Filmavimai truko iki pat 2012 m., kai Ženevoje buvo pristatyti galutiniai tyrimo rezultatai.

Su ašaromis akyse džiugią žinią sutiko britų profesorius Piteris Higsas, pirmą kartą apie Higo bozono dalelę prabilęs dar 1964 m. Už šį atradimą jam 2013 m. skirta Nobelio fizikos premija.

Įdomu, kad dar 1997 m. prie šio eksperimento prisijungė Lietuvos mokslininkai. Jiems teko užduotis parinkti tinkamiausius užlaidininkinius detektorius. Šiuo metu toliau

su CERN'o kolegomis dirba net trys lietuvių komandos.

Dinamišką ir įtaigų mokslo populiarinimo filmą M. Levinsonui padėjo sukurti žymus montažo režisierius Walteris Murchas, dirbęs su tokiais kino hitais kaip „Šių dienų Apokalipsė“, „Krikštaitė“ (rež. Francis Ford Coppola), „Anglų ligonis“ (rež. Anthony Minghella). Daugiau ieškokite www.skaljvija.lt.

„Dalelių karštinė“ anonsas: <https://www.youtube.com/watch?v=LR85msH6Dl4>

Pasiteiravimui:
Goda Sosnovskienė,
Tel: (8 5) 2610505, goda@skalvija.lt

LIETUVOS REFORMACIJOS ISTORIJOS IR KULTŪROS DRAUGIJA
MOKSLININKŲ RŪMAI

2014 m. lapkričio 4 d. (antradienį) 17.30 val.

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS MAŽOJI SALĖ
Gedimino pr. 3, Vilnius

Prof. habil. dr. Dainoros POCIŪTĖS-ABUKEVIČIENĖS
ir doc. dr. Dariaus KUOLIO
diskusija

KODĖL DONELAITIS?

Moderatorius Kęstutis PULOKAS

RENGINYS SKIRTAS REFORMACIJOS DIENAI

Fragmentai iš K. Donelaičio poemos METAI
Skaitytovė Aldona DAUČIŪNIENĖ

Muzikinis pasveikinimas – jungtinis GIESMĖS ir PAGIRIŲ
DAINORIŲ choras – vadovė Janina PAMARNACKIENĖ

☪

Malonai kviečiame

Įėjimas laisvas

Rengėjai

ATMINTIS

Lietuvos Jeruzalės medikai

Paroda, skirta doc. P. Baubliui Lietuvos medicinos bibliotekoje: docentės Aldona Rainytė ir Dalia Triponienė

Janina VALANČIŪTĖ

Iki XIX a. pradžios žydams buvo draudžiama studijuoti mediciną Vilniaus universitete, tad medicininį išsilavinimą jie įgydavo užsienyje. Teigiama, kad pirmasis iš jų buvo gydytojas Aronas Gordonas (XVII a.), po studijų Italijoje tapęs Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jono Sobieskio gydytoju. Vilniaus universitete gydytojo išsilavinimą pirmieji įgijo Jozefas Rozansonas, Izaokas Kušelevskis ir Izaokas Zeiberlinas XIX a. pirmajame dešimtmetyje.

Artėjant Lietuvos žydų genocido aukų atminimo dienai ir kitoms Lietuvos žydų istorijai svarbioms datoms, rugsėjo 21 d. LR Seime surengta Tarpautinė konferencija „Lietuvos Jeruzalės medikai“. Perskaityti pranešimai apie garbius žydų kilmės gydytojus, jų visuomeninę veiklą. Daugiausia prisimintas daktaras C. Šabadas, kurio 150 metų jubiliejui kovo 19 d. Lietuvos medicinos bibliotekoje iškilmingai atidaryta paroda. Pasak Vytenio Povilo Andriukaičio (dab. Europos Komisijos nominuotas sveikatos ir maisto saugumo komisaras), C. Šabadas – vienas tauriausių humanistų, sugebėjęs suvienyti visų tautybių žmones.

Docentė Aldona Rainytė apžvelgė svarbiausius C. Šabado gyvenimo faktus. C. Šabadas gimė 1864 m. vasario 5 d., ir didesniąją gyvenimo dalį praleido Vilniuje. 1889 m. baigė Maskvos universiteto medicinos fakultetą. Pradėjęs dėmėtosiis šiltinės ir choleros epidemijoms, su grupe medikų išvyko į Tombovo guberniją (Rusija). Vėliau su choleros epidemija jam teko kovoti ir Lietuvoje, Švenčionyse. Stažavosi Bendrosios patologijos institute Maskvoje pas profesorių A. B. Fochtą. Tobulinosi Vienoje, ir 1894 m. apgynė daktaro disertaciją apie diabetą. Grįžęs į Vilnių, įsidarbino žydų ligoninėje. 1905 m. už dalyvavimą revoliucijos įvykiuose buvo suimtas ir įkalintas Lukiškių kalėjime, kur taip pat kalėjo ir gydytojas Antanas Vileišis. Paskui C. Šabadas caro teismo buvo išstremtas į Šiaurės guberniją. 1912 m. jam leista grįžti į Vilnių. Siaučiant tuberkulozei, C. Šabadas sukūrė lygą kovai su šia liga, subūrė įvairių tautybių gydytojus. I

Pirmojo pasaulinio karo metais Vilniuje daktaras rūpinosi karo pabėgėliais. Buvo Pabėgėlių komiteto narys. C. Šabadas buvo aktyvus Vilniaus bendruomenės narys, dalyvavo visuose miesto ir žydų bendruomenės reikaluose. Jo iniciatyva įkurta Žydų labdaros draugija, vaikų poilsio stovyklos. 1919–1920 m. vadovavo Vilniaus žydų bendruomenei. Nuo 1919 m. iki mirties buvo Vilniaus miesto tarybos narys. C. Šabadas buvo vienas iš žydų mokslinio instituto (YIVO) organizatorių. Ypač daug dėmesio skyrė vaikų sveikatos problemoms. Jo dėka kiekvienoje mokykloje buvo paskirtas gydytojas.

Daktaras C. Šabadas įgyvendino projektą „Pieno lašas“ – pirmą kartą Vilniaus miesto moterims, turinčioms kūdikius, buvo suteikti nemokami pieno, maisto ir drabužių daviniai. Jo pastangomis Šopeno gatvėje įkurta našlaičių prieglauda. C. Šabadas aktyviai dalyvavo Vilniaus medicinos draugijos veikloje. Buvo išrinktas draugijos viceprezidentu. Bendradarbiavo rusų, lenkų, jidiš spaudoje. Paskelbė sanitarinės statistikos darbus apie miesto gyventojų sergamumą ir mirtingumą. Jis buvo populiaraus medicinos žurnalo „Folksgezunt“ („Liaudies sveikata“) sumanytojas ir redaktorius (1922–1933 m.), taip pat ir pagrindinis autorius. Daug nuveikė kurdamas medicinos terminologiją jidiš kalba. Buvo vienas iš medicinos skyriaus redaktorių rengiant visuotinę enciklopediją, kurią S. Dubnovas išleido Paryžiuje. C. Šabadas nemokamai gydė neturtingus vilniečius. Jo mirties dieną, 1935 m. sausio 21-ąją, nedirbo ne tik žydų krautuvis ir organizacijos, bet ir bankai, o į kapines daktarą lydėjo tūkstančiai žmonių. Jo įkurtos vaikų sanatorijos kieme pastatytas paminklas (skulptorius S. Šmurla) su užrašu „Daktaras T. C. Šabadas – didysis vaikų bičiulis“ karo metais nugriautas, tačiau vilniečiai biustą išsaugojo ir po karo perdavė

Valstybiniam žydų muziejui. Šabado vardu pavadinta viena iš Vilniaus gatvių. 2007 m. Vilniaus senamiestyje, Mėsinių gatvėje, atidengta skulptūra (skulptorius Romualdas Kvintas), vaizduojanti daktarą kalbantį su vaiku. 2014 m. rugsėjo 24 d. prie M. Marcinkevičiaus ligoninės pastato (Kauno g.

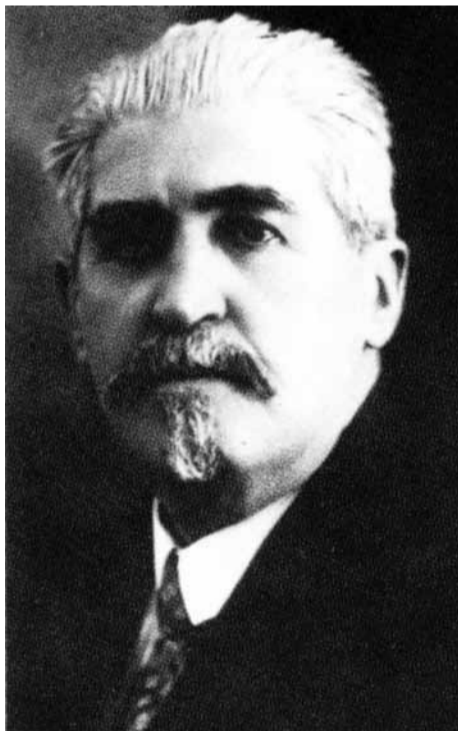
Peterburgo karo akademijoje. Ketverių metų specializavosi Petropavlovsko ligoninės vaikų skyriuje. Pirmojo pasaulinio karo metais dirbo Šveicarijoje, Montrė mieste. 1916 m. grįžusi į Peterburgą buvo suimta už revoliucinę veiklą. Po 1917 m. perversmo išvyko į Kaukazą. 1921 m. grįžo į Vilnių, atidarė

vaikų nepaliko. Išlikusiųjų geto kalinių liudijimu, ji žuvo kartu su našlaičiais Paneriuose 1943 m.

Profesoriaus, habilituoto mokslų daktaro Vytauto Usonio pranešimas buvo skirtas kilnaus vaikų gydytojo docento, Pasaulio tautų Teisuolio Petro Baublio atminimui, kurio 100-osioms gimimo metinėms gegužės mėnesį Vilniaus miesto klinikinėje ligoninėje surengtas minėjimas, Lietuvos medicinos bibliotekos darbuotojų parengta paroda (taip pat ir virtuali), Antakalnyje, prie namo Šilo g. 42 atidengta paminklinė lenta. Pirmasis šios jubiliejinės datos paminėjimas – vasario mėnesį veikusi paroda Lietuvos žydų bendruomenėje.

Doc. dr. Petras Baublys gimė 1914 m. gegužės 23 d. Lydoje (Baltarusija). 1931 m. su šeima atvyko į Kauną. Įstojo į Kauno universiteto Medicinos fakultetą. 1936 m. baigė medicinos studijas universitete. Dirbo Raudonojo Kryžiaus sanatorijoje Aukštojoje Panemunėje, 1937 m. – Kauno universiteto Medicinos fakulteto Vaikų ligų katedros asistentu. 1942 m. paskirtas Kauno kūdikių namų vedėju. Nuo 1944 m. dėstė Vilniaus universitete. Dešimt metų

vadovavo Infekcinių ir vaikų ligų katedrai. 1950–1958 m. – Sveikatos apsaugos ministerijos vyriausiasis pediatras. Nuo 1954 m. – VU Vaikų ligų katedros docentas. Vadovavo Lietuvos pediatrų mokslinei draugijai. Daug metų buvo žurnalų „Sveikatos apsauga“ ir „Pediatrija“ redkolegijų narys. Parašė apie 150 mokslo darbų. Jam vadovaujant parengtas ir 1962 m. lietuvių kalba išleistas pirmasis „Vaikų ligų“ vadovėlis. Kartu su prof. L. Steponaitiene parašė knygą šeimoms „Vaikas auga“. 1969 m. P. Baubliui suteiktas medicinos mokslų kandidato laipsnis. 1973 m. gruodžio 16 d. doc. P. Baublys kartu su žymiaisiais Lietuvos pediatrais – VU Vaikų

C. Šabadas

7/2, Vilnius), kuriame C. Šabadas yra dirbęs, atidengta atminimo lenta šiam iškiliam Lietuvos gydytojui. Lentos autorius – skulptorius Marijonas Šlektavičius. Apie daktaro gerumą kuriamos legendos. Manoma, kad jis yra rašytojo Kornejaus Čiukovskio pasakos herojaus daktaro Aiskaudos prototipas.

Šabado giminę garsino ir Cemačo Šabado brolio gydytojo Izidoriaus dukra pediatrė Roza / Rozalija Šabad – Gavronska (Roza Shabad Gavronska), kuri pasekė dėdės pėdomis ir visada buvo šalia jo. Gimė 1882 m. Baigusi gimnaziją Vilniuje, 1900 m. įstojo į Freiburgo universitetą studijuoti medicinos (daugiau duomenų apie studijas šiame universitete nepavyko surasti). 1910 m. ji išlaikė valstybės egzaminus

5775 metų Lietuvos žydų kalendorius skirtas gydytojams

privatų kabinetą. Daugiausia rūpinosi kūdikių sveikata. Rašė straipsnius jaunos mamoms. Dirbo gydytoja mokykloje. Aktyviai dalyvavo OZE draugijos veikloje. 1941 m. R. Šabad buvo įkalinta gete. Jau pirmomis dienomis kartu su kitais gydytojais pradėjo organizuoti sveikatos priežiūros sistemą. Gete buvo įsteigtas sveikatos skyrius, kurio tarybos nare tapo R. Šabad. Jos iniciatyva čia buvo įsteigta tarnyba su pieno bei mišinių virtuvėle ir vaikų iki septynerių metų konsultacija, kuriai pati gydytoja ir vadovavo. Įkūrė našlaičių prieglaudą mažiesiems geto kaliniams Ligoninės gatvėje. Čia gydytoja praleisdavo daugiausia laiko. Artėjant geto likvidavimui, nors Šabado šeima buvo surastas prieglobstis, ji

PERDUOTA PARAMA CHERSONO SRIČIAI

Aira GURAUSKAITĖ

„Viskas prasidėjo, kai vasario pabaigoje Rusijos kariuomenė pasiekė Krymą. Tuomet Chersono srityje atsirado pasienis, kurio iki šiol nebuvo. Chersono sritis yra vienintelė visoje Ukrainoje, šiuo metu turinti sieną su Krymu“, – taip dabartinę situaciją apibūdino Chersono srities Labdaros ir sveikatos fondo direktorė Natalija Danutė Bimbiraitė. Ji paaiškino, kaip ir kodėl buvo sukurtas šis fondas: „Kai atsirado Rusijos antpuolis į Chersono sritį pavojus, paskelbus aukštesnę kovinę parengtį, ten buvo pasiūsta daug įvairių karinių dalinių iš visos Ukrainos: tankistų, artileristų, desantininkų ir t. t. Kadangi laiko pasirošyti visi nebuvo, o veikti reikėjo kuo greičiau, kariai buvo daug kuo neaprupinti. Mes, kaip žurnalistai, važiuojame į Rusijos užgrobtą Krymą pasienį aplankyti ką tik dislokuotų dalinių. Chersono sritis – vien stepės, plynas laukas, kuriame turėjo įsikurti kariai. Ant plikos žemės reikėjo statyti palapines kovo mėnesį, dar esant šalnomis, o stepėje net keli laipsniai šalčio labai stipriai juntami... Kariai beveik nieko neturėjo, tik palapines ir ginklus. Dalinius aprūpindavo kas kaip galėdavo: alkaniems kariaus vie-

Paramos Ukrainos kariams perdavimas

džios. „Čia atvykę tikimės užmegzti tiesioginius ryšius, susipažinti su žmonėmis, kad ši bendra mūsų veikla vyktų dar geriau ir intensyviau, – teigė N. D. Bimbiraitė. – Centre taip pat buvo atidaryta sąskaita, į kurią pervesti pinigai buvo skiriami daiktams, kurių nėra galimybės įsigyti prekybos centruose: įvairiai amunicijai, specialiosios paskirties prekės, miegmaišiams, batams, naktinio matymo prietaisams ir pan. Toks centras Chersone buvo įsteigtas kovo mėnesį, ir jis veiks tiek, kiek reikės. Šis centras palaiko tiesioginį ryšį su karinių dalinių vadais, iš jų sužino apie karių poreikius ir koordinuoja paramos tiekimą. Parama skirta tiems, kurie yra dislokuoti Chersono srityje, o taip pat iš šios srities išvažiuojantiems į Rytų Ukrainą, kur vyksta kariniai veiksmai.“

N. D. Bimbiraitė teigė, kad vienas iš svarbiausių atvykimo tikslų – apibūdinti tikrą situaciją Ukrainoje. Kaip ir visame pasaulyje, taip ir Ukrainoje, yra žmonių, kurie nesupranta, kas vyksta šiame regione, todėl labai svarbi informacijos sklaida visuomenėje. „Noriu įspėti, kad ruošumėtės ekstremaliems įvykiams, – toliau kalbėjo N. D. Bimbiraitė, – Putino planai ir užmojai yra didžiuliai, neaišku, kur jis sustos. Nė vienu Kremliaus žodžiu negalima tikėti, daug sykių įrodyta, kad nuolat meluojama. Nėra jokios abejonės, kad planuojamos agresijos mastai tikrai yra sunkiai nuspėjami. Aš nerimauju dėl Lietuvos – antrosios savo tėvynės.“

Pasiteiravus N. D. Bimbiraitės, kas dar tiekia paramą Ukrainos kariams, dislokuotiems Chersono srityje, paaiškėjo, kad juos remia ukrainiečių diaspora Kanadoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Anglijoje ir kt. Tarp paramą tiekiančių valstybių yra Baltarusija, Lietuva ir Rusija. Ji pridūrė, kad „Rusijoje tikrai yra nemažai rusų, kurie nusiteikę demokratiškai, supranta tikrąją padėtį. Jie perveda pinigus ir su Chersono sritimi palaiko artimus santykius, siunčia laiškus, prašo atleisti už savo valstybę. Tai rodo, kad tie žmonės jaučia nuoskaudą ir gėdą dėl savo šalies. Mus tai džiugina ir suteikia vilties, kad ne viskas prarasta. Didelę paramą gauname iš Lietuvos ir labai tuo dėjuojamės. Lietuviai nuolat remia ir materialiai, ir moraliai.“

Organizacija BLUE/YELLOW pamažu pradeda ir gamybinę veiklą Ukrainoje. Pirmasis užsakymas – 50 vienetų kartu sukurto Ukrainos ir Švedijos dizaino neperšlampamų apsiaustų, kurie gali būti naudojami kaip lietpalčiai, neštuvai, palapinių dalys arba kaip žvalgybinių slėptuvių apdangalai.

Lietuvoje gyvenantis švedų publicistas, dokumentinių filmų režisierius Jonas Ohmanas demonstruoja universalios paskirties apsiaustą

tiniai žmonės virdavo sriubą, kepdavo duoną. Kuo toliau, tuo labiau žmonės stengėsi paremti kariuomenę kaip išmąnydami, pavieniais daiktais, todėl atsirado poreikis kurti koordinacinę centrą, kad viskas būtų tinkamai organizuota ir koordinuota, kad visi daiktai patektų būtent ten, kur reikia – tiesiai kariams į rankas.“

Lietuvos paramos organizacija BLUE/YELLOW (liet. „mėlyna – geltona“) žino šią padėtį ir praeitą savaitę perdavė Ukrainos Chersono srities batalionui „Sarmat“ pūkinių miegmaišių, batų, flisinių audinių apangos, liemenių ir kitų būtinų daiktų siuntą. Perdavimas įvyko Vilniuje, padedant švedų vertėjui, publicistui ir dokumentinių filmų režisieriui Jonui Ohmanui. Iš Ukrainos atvyko Chersono srities teritorinės gynybos bataliono „Sarmat“ atstovas Olegas Šadevskis, Chersono srities Gailėtingumo ir paramos fondo prezidentė, laikraščio „Vgoru“ vyriausioji redaktorė Ala Tiutiunik ir jau minėta žurnalistė, visuomenės veikėja, paramos Ukrainos kariams štabo Chersono mieste steigėja ir koordinatore N. D. Bimbiraitė.

Svečiai iš Ukrainos, dėkodami už siuntą, sakėsi paramą iš Lietuvos gaunantys nuo pat Maidano įvykių pra-

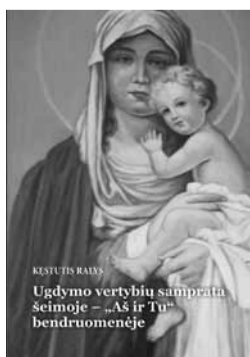
SVEIKINIMAI KUNIGYSTĖS JUBILIEJAUS PROGA

Mano Brangieji,
...pirmiausia noriu prisiminti Jus visus nuoširdžiai kuklioje ir karštoje (int. Pop. Pranciškaus) maldoje, savo tarnystės – pašaukimo (kunigystės) 25 metų jubiliejaus proga, per Švč. Mergelės Marijos Gimimo iškilnę rugsėjo 8 dieną.

Jūsų bendrystė ir meilė buvo ir yra dabar ir visados.

Visiems esu labai dėkingas už šiuos šiltus mano gyvenimo – pašaukimo – tarnystės metus; per nuoširdumą, gerumą, artumą bei mokslinius potyrius ir atradimus, dieviškus ir žmogiškus santykius, atliktus darbus, tiesiog per paprastą dangiškos ir žemiškos Motinos maldą.

P. S. Kęstutis Ralys yra aktyvus LMS narys ir rėmėjas

VIEŠIEJI PIRKIMAI: Prošvaistės biurokratinuose brūzgynuose?

Profesorius Artūras Žukauskas

Prof. Artūras ŽUKAUSKAS

2012 m. gegužės mėnesį vykdya Lietuvos mokslo institucijų darbuotojų apklausa parodė, kad viešųjų pirkimų praktika yra vienas iš svarbiausių veiksnių, mažinantis mokslinio darbo efektyvumą. Maždaug po metų savo kreipimesi į šalies vadovus 262 Lietuvos mokslo premijų laureatai konstatavo, kad mūsų šalyje susiklosčiusi viešųjų pirkimų praktika mokslinių tyrimų, inovacijų bei technologinės, socialinės ir kultūrinės plėtros srityje stabdo valstybės pažangą, pasmerkia šalį atsilikimui bei amžinam užsienio pagalbos naudotojo vaidmeniui. Mokslo bendruomenės kantrybei senkant, bedykinėdami, kol laukėme moksliniam tyrimams reikalingų prietaisų ir medžiagų, su nedidele grupe bendraminčių ėmėme ieško-

ti būdų šiai įsišaknijusiai problemai spręsti. Pradėjome nuo mokslininkams skaudžiausių problemų identifikavimo. Jų pasirodė esančios dvi.

Pirma, sudarant pirkimo sutartis dėl nedidelės vertės nereguliariai perkamų prekių (nebrangių prietaisų, atsarginių dalių, retesnių medžiagų ir pan.), tekdavo rengti „supaprastintus“ ar net tarptautinius konkursus, neretai trunkančius iki mokslinių projektų vykdymo pabaigos. Pasirodo, Lietuvos Respublikos Viešųjų pirkimų įstatyme buvo įsivėlusį (veikia, sąmoningai įvelta, kad reikėtų mažiau galvoti) klaidą, kuri vertė sumuoti visų pirkimo sutarčių vertes pagal prekės kodo pirmus tris skaitmenis ir pagal suminę vertę nustatyti pirkimo būdą. Pavyzdžiui, buvo sumuojamos visų taisyklių metais perkamų lazerių (38636100-3) ir optinių filtrų (38623000-8) vertės. Kadangi lazeriai brangūs, suminė vertė gaudavosi didelė, ir optinį filtrą, kainuojantį 100 Lt, tekdavo pirkti tarptautinio konkurso būdu su visais jam būdingais „malonumais“ (registracijomis, pažymomis, apskundimais, sutartimis ir visos dokumentacijos vertimu į seniausią indoeuropiečių kalbą, idant neišspręstą tiekėjai praturtintų savo lingvistinius gebėjimus).

Antra, buvo sunku greitai ir paprastai įsigyti didelės nomenklatūros smulkias prekes (raštinės priemonės, reagentus, elektronikos komponentus, kompiuterius bei jų dalis ir kt.) tiesiogiai iš tiekėjo katalogų. Tokios prekės būdavo perkamos, naudojant įprastą pirkimo sutartį, kuriose reikėdavo iš anksto numatyti prekių kainas ir

kiekius. Tačiau, kadangi moksliniai tyrimai pasižymi prigimtinė neapibrėžtimi, daugumą pirkinių buvo sunku planuoti. Dėl to arba tekdavo laukti, kol bus išpirktas tam tikras kiekis planuotų prekių, kad galima būtų pasinaudoti tam tikru neplaniniu limitu, arba rengti papildomus ilgai trunkančius konkursus, arba tenkintis „planuota“ pasiūla. Pastarasis atvejis lėmė tai, kad, pavyzdžiui, tekdavo rinktis asmeninius kompiuterius iš kelių pasenusių modelių už kelerių metų senumo „rinkos kainą“. Vienas užsispyręs profesorius planšetinį kompiuterį įsigijo tik po kelių tarptautinių konkursų, nes, kol jie vykdavo, gamintojai dėl savo atsinaus požiūrio į lietuviškas nacionalines viešųjų pirkimų ypatybes nustodavo konkursinį modelį gaminti.

Apklausėme kai kuriuos darbo užsienio universitetuose patirties turinčius tautiečius. Dalis jų grįžę patyrė dideles kančias dėl mūsų viešųjų pirkimų (jos pasireiškėdavo verbaliniais ir epistoliniais protruškiais, praturtinančiais mokslinę terminologiją ir frazeologiją), kiti negrįžta, nes tausoja sveikatą. Pasirodė, kad tokia padėtis yra nebūdinga kitų ES šalių mokslo institucijoms, nors visose ES šalyse Viešųjų pirkimų įstatymai remiasi ta pačia Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2004/18/EC. Tiesa, su šių universitetų oficialiais atstovais nepavyko nieko išsiaiškinti, nes jie negalėjo suprasti, ko iš jų norima. Mūsų valdininkai ir pirkimų organizatoriai irgi gūžčiojo pečiais bei rodė pirštu vieni į kitus ir į Briuselį. Todėl brautis pro biurokratinis brūzgynus teko patiems.

Pasirodo, pirmosios problemos sprendimas glūdėjo Viešųjų pirkimų įstatymo 9 straipsnio pataisoje. Radus pritarimą aukščiausiose valdžios institucijose, nors ir besispyrijant Seimo Teisės departamentui ir kai kuriems įsikarščiausiems kovotojams su korupcija, 2013 m. rudenį įstatymą pavyko ištaisyti. Be to, pavyko pasiekti, kad keli Seimo komitetai įpareigotų Viešųjų pirkimų tarnybą pakeisti atitinkamas taisykles. Po ilgų ginčų, ne be akademių pastangų 2014 m. pradžioje atsirado naujos taisyklės. Jos leidžia nebesumuoti verčių iš anksto neplanuotiems nereguliariniams pirkimams, tokiems kaip daugelis moksliniam projektams reikalingų prietaisų, atsarginių dalių ar retesnių medžiagų. Palaipsniui, su baime dairantis į kontroliuojančias institucijas, naujoji tvarka ėmė įsigalėti ir mūsų universitete. Dabar nereguliariniams pirkimams, kurių vertė yra mažesnė kaip 200 tūkst. Lt, galime taikyti supaprastintą pirkimo procedūrą ir pasišvilpudami laukti, kol kas nors netinkamai išvers naują direktyvą (sic! ji jau patvirtinta).

Antroji problema pasirodė esanti susijusi su pačių perkančiųjų organizacijų negebėjimu ir vengimu taikyti įstatyme numatytus modernius pirkimo būdus, konkrečiau – vadinamąsias preliminarinias sutartis (dar egzistuoja dinaminės, bet čia jau „aukštasis pirkimų pilotžas“). Tokios sutartys leidžia susitarti su tiekėjais tik dėl sąlygų, susijusių su prekių kainų nustatymu, nebūtinai apibrėžiant pačias kainas ir perkamų prekių kiekius. Preliminarios sutartys gali apimti didelius pre-

kių katalogus, tarp jų – elektroninius ir nuolat papildančius. Jos gali būti sudarytos su keliais tiekėjais, iš kurių konkrečiam pirkimui pasirenkamas vienas, remiantis sutartyje nustatytomis sąlygomis arba atnaujinant tiekėjų varžymąsi. Kelios preliminarios sutartys universitete veikė ir iki šiol (lėktuvų bilietams, degalams). Tačiau įtikinus administraciją, neseniai jos pradėtos taikyti didelės nomenklatūros smulkios prekės, tokioms kaip reagentai, optikos ir elektronikos komponentai. Po ilgų taip ir nesibaigusių derinimų pagaliau skelbiamas konkursas dėl preliminarios sutarties, skirtos kompiuterių pirkimui. Konkursui įvykus, profesoriumi atsirastų civilizuotoje Europoje jau nebevertinama galimybė greitai, be vargo ir už rinkos kainą (galbūt net su nuolaida) įsigyti norimo modelio (galbūt net naujesnio, nei turi kai kurie studentai) kompiuterį.

Vilniaus universitete daugelis mokslininkų jau pajuto teigiamus pokyčius viešųjų pirkimų srityje. Iki olandiško liberalumo mums galbūt dar toloka, bet prie švediškos tvarkos jau artėjame. Dairydami si mus, savo administracijas ėmė spausti nukamuoti kolegos iš kai kurių kitų Lietuvos universitetų. Tolesnei pažangai pasiekti būtina kelti viešųjų pirkimų specialistų ir pirkimų organizatorių kvalifikaciją, plačiau dalintis patirtimi su kitomis šalies ir užsienio organizacijomis, neapsiribojant bendromis kalbomis ir pagraudenimais viešinti konkrečias problemas ir ieškoti jų sprendimo būdų.

VILKO ŽVAIGŽDYNE BUVO VIETOS IR IKARUI IŠ LIETUVOS (2)

Gediminas ZEMLICKAS

Pradžia Nr. 15

Liepos 26 d. Kauno miesto savivaldybės Vinco Kudirkos viešosios bibliotekos ir XXVII knygos mėgėjų draugijos iniciatyva paminėtas 1990 m. lėktuvo katastrofoje žuvusio lakūno ir vienintelio lietuvių kosmonauto bandytojo RIMANTO ANTANO STANKEVIČIAUS 70-asis gimtadienis. Renginio metu bibliotekoje atidaryta kolekcininko Henriko Kebeikio surinktas dokumentų paroda „Lietuviai žiūri į dangų“. Dalyvavo kosmonauto brolis Vytautas ir sesuo Janina, sūnūs Gintaras ir Algimantas, kiti giminės ir artimieji. Renginys paskatino imtis ir šios publikacijos.

1982 m. Lietuva jau turėjo kosmonautą. Tik nežinojo...

Su Rimantu Stankevičiumi išsiskyrė 1979 m. vasario 1 d., kai penki lakūnai bandytojai, kartu ir lietuvis, buvo įtraukti į daugkartinio kosminio laivo „Buran“ pagrindinę grupę rengtis kosminiams skrydžiams pagal šio erdvėlaivio kosmonautų rengimo programą. 1980 m. liepos 30 d. Valstybinė tarpžinybinė komisija išnagrino ir įvertino lakūnų bandytojų pasirengimą ir visus penkis rekomendavo patvirtinti kosmonautais bandytojais. Tų pačių metų rugsėjo 26 d. SSRS bendrosios mašinų gamybos ministerijos įsakymu

keturi lakūnai bandytojai buvo patvirtinti M. Gromovo skrydžių tyrimų instituto kosmonautų bandytojais. Šios dienos nesulaukė Olegas Kononenka, žuvęs rugsėjo 8 d. lėktuvu JAK-38 bandydamas pakilti nuo supermodernaus kreiserio lėktuvnešio „Minsk“ denio Pietų Kinijos jūroje.

Taigi iš aštuonių lakūnų bandytojų, pradėjusių pasirengimo skrydžiams „Buran“ programą, liko keturi baigusieji sudėtingiausių mokymų ir treniruočių ciklą: Igoris Volkas, Anatolijus Levčenko, Rimantas A. Stankevičius ir Aleksandras Ščiukinas. 1980 m. gruodyje išstvermingoji ketveriukė baigė pagrindinį kosmonautų parengties kursą J. Gagarino kosmonautų rengimo cen-

tre. 1981 m. rugpjūčio 10 d. Gromovo skrydžių tyrimų institute buvo įteisintas kosmonautų bandytojų būrys, į kurį pirmiausiai įtraukti minėtos ketveriukės nariai. Taip minėtame skrydžių tyrimų institute pradėjo dirbti kosmonautų bandytojų būrys, pakeitęs kosmonautų grupę. O tai – visai kito lygmens statusas. Būrio vadu paskirtas amžiumi vyriausias Igoris Volkas (g. 1937 m.).

Pagaliau išaušo 1982 m. vasario 12-oji. Tą dieną išlaikiusiam visas bendros kosminės parengties įskaitas ir egzaminus, Rimantui Stanevičiui, kaip ir jo bendražygiams, buvo suteikta kosmonauto bandytojo kvalifikacija. Be to, iš lakūno bandytojo ir kosmonauto profesijų sandūros buvo suformuota

visiškai nauja lakūno bandytojo kosmonauto profesija, ir Rimantas pateko tarp pirmųjų jos atstovų. Apie pirmąjį lietuvių kosmonautą Lietuvoje niekas nežinojo. Iki Rimanto buvo galima kalbėti tik apie lietuvių kilmės, t.y. lietuvišką šaknų turinčią Sovietų Sąjungos kosmonautą Aleksejų Jelisejevą (pagal tėvą – Kuraitį) ir JAV astronautą Kerolą Bobko (Karol Joseph Bobko).

Kartu su kosmoso žvaigždėmis

„Burano“ įsisavinimo programos darbų apimčiai augant, Skrydžių tyrimų institute 1982–1985 ir 1988 m. buvo pradėti rengti nauji kosmonautai bandytojai, kurie palaipsniui įsiliejo į skrydžių bandymo centro kosmonautų šeimą. Turėjo darbo ir „senbuviai“, tarp kurių buvo ir Rimantas. Lietuvis šiame centre ir Medicinos-biologijos problemų institute buvo daugybės medicininių ir biologinių eksperimentų dalyvis, tarp jų ir naudojant vandens emisinę emulsiją. Pirmąją šių eksperimentų seriją pradėjo būtent R. Stankevičius. Tai jo indėlis ir į šios srities mokslą.

Nuo 1982 m. rugsėjo Rimantas pradėjo rengtis kosminiam skrydžiui kaip rezervinis įgulos narys ekspedicijai į orbitinę stotį „Saliut-7“. Šioje grupėje jis treniravosi iki 1983 m. gegužės. Kartu su juo buvo Vitalijus Sevastjanovas ir Aleksandras Viktorėna. Pirmasis iki tol jau du kartus buvo spėjęs pabuvoti kosmoso (1970

m. kaip borto inžinierius kosminiame laive „Sojuz-9“ su A. Nikolajevu ir 1975 m. kosminiame laive „Sojuz-18“ su P. Klimuku skrydyje į orbitinę stotį „Saliut-4“). V. Sevastjanovas daugiau kaip 80 parų buvo praleidęs kosmoso, atlikęs reikšmingų eksperimentų ir net sužaidęs pirmąją pasaulyje kosminę šachmatų partiją su Žemėje žaidusiais kolegomis, trukusią 6 valandas. A. Viktorėna žvaigždės valandos dar laukė. Vėliau jis kosmoso pabuvojo du kartus, ten praleido 489 paras, šešis kartus išėjo į atvirą kosmosą ir ten per 19 val. 39 min. atliko numatytas užduotis.

Kodėl apie visa tai gana išsamiai dėstome? Todėl, kad suvoktume, su kokiomis iškilėmis asmenybėmis, aukščiausio lygio profesionalais ir neabejotinai labai drąsiais vyrais Rimantas rengėsi kosminiams skrydžiams. Pasirengimo rezultatai rodo, kad jis nebuvo silpnesnis už tuos puikius vyrus, kurių vardai įrašyti kosmonautikos istorijoje ir kuriems likimas buvo dosnesnis: nepašyktėjo skrydžių, sėkmingų grįžimų, aukščiausių valstybinių apdovanojimų ir garbės vardų. Per tokių asmenybių biografijas geriau pažįstame ir Rimantą, nes jiems buvo lemta būti partneriais, atsakingais ne tik už save, bet ir už įgulos nari. Taip jie buvo rengiami atlikti jiems skirtas užduotis, nes skrydžiams į kosmosą buvo atrenkami geriausiai.

Bus daugiau

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA SOFIJOJE:

Augalų fiziologija ir genetika. Pasiekimai ir iššūkiai

Milda JODINSKIENĖ,
Jurga JANKAUSKIENĖ,
Lina PAKALNIŠKYTĖ

Gamtos tyrimų centras, Akademijos
g. 2, LT-08412, Vilnius
milda.jodinskiene@botanika.lt

Sofijos miesto istorija siekia apie 2400 metų, o jos vardas kilęs nuo senovinės šventosios Sofijos bažnyčios pavadinimo, reiškiančio „šventoji išmintis“. Todėl labai simboliška, kai mokslo renginiai vyksta senajame išminties mieste – Sofijoje (Bulgarijoje). Augalų fiziologijos ir genetikos klausimai buvo nagrinėjami š. m. rugsėjo 24–26 dienomis. Konferencijos organizatoriai suaukė apie 170 mokslininkų iš 25 šalių: Bulgarijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Ispanijos, Italijos, Portugalijos, Vengrijos, Čekijos, Slovėnijos, Slovakijos, Lenkijos, Makedonijos, Ukrainos, Kazachstano, Rusijos, Turkijos, Egipto, Indijos, Irano ir Pietų Afrikos. Šiuo renginiu paminėta ir Bulgarijos Mokslo Akademijos įkūrimo 145-mečio (1989–2014) sukaktis.

Bulgarijos ir Lietuvos mokslininkai prieš metus užmezgė ryšius, sudarydami abiejų valstybių Mokslo akademijų dvišalę sutartį ir pradėję vykdyti bendrą mokslinių tyrimų projektą „Neigiamo temperatūros streso poveikio vienaskilčiams ir dviskilčiams augalams sumažinimas, taikant augalų augimo reguliatorius“. Todėl Gamtos tyrimų centro (GTC) Augalų fiziologijos laboratorijos (AFL) atstovės – dr. Sigitą Jurkonienė ir dr. Milda Jodinskienė – jau praeitais metais turėjo galimybę apsilankyti Sofijoje, pamatyti Augalų fiziologijos ir genetikos instituto laboratorijas ir kitas mokslo įstaigas, o svarbiausia, tiesiogiai susipažinti su kolegomis bulgarais. Tai yra labai svarbu, siekiant užmegzti glaudesnius mokslinius ryšius tarp skirtingų valstybių laboratorijų. Susipažinus su tyrimų tematika iš arčiau, tapo aišku, kad lietuvių ir bulgarų grupės atlieka panašius mokslinius tyrimus ir gali puikiai papildyti vieni kitus. Lietuvos mokslininkės buvo sužavėtos bulgarų sveitimu, dirbo Nacionaliniame medicinos tyrimų institute Londone. 1957 m. baigė Makgilio universitetą (angl. McGill University) Kanadoje. Tais pačiais metais pradėjo mokslinius tyrimus endokrinologijos srityje, svarbiausias jo darbus – neuro-

Konferencijos žodiniai ir stendiniai pranešimai buvo suskirstyti į penkias sesijas:

1. Biotechnologinis ir genetinis požiūris į ekologinę ir tvarią žemdirbystę.
2. Genetiniai ištekčiai ir bioįvairovė.
3. Maistinių medžiagų panaudojimo efektyvumas ir simbiotinės sąveikos.
4. Augalų augimo ir vystymosi reguliacija.
5. Fotosintezės streso sąlygomis: streso indukuojamas signalinimas ir adaptacija.

Pirmąją konferencijos dieną kvietinius pranešimus pristatantys mokslininkai gvildeno įvairias aktualias problemas. Jie apžvelgė iššūkius ir galimybes, kuriant ateities tvarią žemdirbystę ir aplinką, aptarė lakiąsias augalų medžiagas kaip galimus diagnostinius biologinius žymenis, nustatant derliaus pažeidimus, nagrinėjo augalų proteomikos dabartinę padėtį, augalų genetinius išteklius maistui ir žemdirbystei; molekulinis ir adaptacinis šaknų vystymosi aspektus. Pranešėjai taip pat analizavo UV-B spinduliuotės povei-

kį ryžių oksidacinei sistemai, augalų svarbą sausringųjų zonų ekosistemoms, augalų hormonų funkcijas, reaguojant į abiotinį stresą, šviesos reikšmę augalų aklimatizacijos procesuose bei fiziologinį ir filogenetinį požiūrį į cis-zeatino tipo citokininus augaluose. GTC AFL mokslininkės – dr. M. Jodinskienė, J. Jankauskienė ir L. Pakalniškytė – pristatė keturis stendinius pranešimus apie laisvojo prolino ir etileno susikaupimą žieminių rapsų daiguose, paveikus L-prolinu, sintetinio fiziologinio auksino analogo TA-14 poveikį fitohormono auksino kiekiui ir būklei žieminiuose rapsuose grūdinimosi proceso metu, dviskilčių augalų (žirnių ir pupelių), paveiktų augimo regulatoriais, reakciją į žemos temperatūros poveikį bei poliamino spermino teigiamą poveikį žirniams, patyrusiems karščio stresą.

Per tris konferencijos dienas buvo pristatyta nemažai įdomių žodinių ir stendinių pranešimų, o diskusijos vyko ne tik sesijų, bet ir kavos pertraukų metu. Kaip pastebėjo Bulgarijos Augalų fiziologijos ir genetikos instituto direktorė prof. Snezhanka Doncheva, tokios

įdomios ir vaisingos konferencijos jau senokai reikėjo ne tik Bulgarijos, bet ir kitų šalių mokslininkams, tyrinėjantiems augalų fiziologiją ir genetiką. Prie konferencijos sėkmės prisidėjo ir rėmėjų, kurių buvo net 19, būrys.

Po įtemptų konferencijos sesijų organizatoriai pateikė ir nemažai staigmenų. Tai susipažinimo ir atsiveikimo vakarėliai, pažintinė ekskursija konferencijos dalyviams ir kt. Aplankė istorinį Sofijos miestą, archeologijos muziejų, nemažai cerkvių, baziliką ir katedrą. Tai leido prisiliesti prie itin sudėtingos Bulgarijos istorijos. Neišdildomą įspūdį paliko etnografinio ansamblio pasirodymas per atsiveikimo vakarėlį, pakvietęs visus linksmam šokiui. Taigi mokslininkai turėjo galimybę ne tik pabendrauti, nagrinėdami aktualias mokslines temas, bet ir pratęsti bendravimą neformalioje aplinkoje. Dalyvavimas tokiose konferencijose suartina skirtingų valstybių mokslininkus, sukelia daug naujų idėjų, skatina norą toliau bendradarbiauti, aiškinantis įdomaus ir labai sudėtingo augalų pasaulio paslaptis.

Lietuvos Jeruzalės medikai

■ Atkelta iš 8 p.

ligų katedros vedėja prof. Liudmila Steponaitienė, doc. Raimonda Lučinsku ir SAM vyriausiąja pediatre Ona Surplienė skrisdami į sąjunginę pediatrų konferenciją Charkove žuvo lėktuvo katastrofoje prie Karčiarovo kaimo (Volokolamsko rajonas, Maskvos sritis). P. Baublys, dirbdamas Kauno kūdikių namuose, 1942–1944 m. gelbėjo nacių persekiojamų šeimų vaikus. Jis kartu su medicinos slaugėmis ir kitais bendradarbiais rizikuodamas gyvybe išgelbėjo iš geto keliasdešimt dviejų trejų metų amžiaus kūdikių. 1977 m. jis apdovanotas Pasaulio Teisuolio medaliu, 1993 m. – Žuvinčiųjų gelbėjimo kryžiumi. Izraelyje, Teisuolių alėjoje, auga medis, pasodintas P. Baublio garbei. 1994 m. Vilijampolėje prie Kūdikių namų (Kaunas, Lopšelio g. 10) atidengta memorialinė lenta. 1996 m. P. Baubliui suteiktas Lietuvos žydų bendruomenės garbės nario vardas.

Vilniaus universiteto muziejaus direktorius dr. Ramūnas Kondratas pristatė JAV gydytoją, kardiologą, defibriliatoriaus išradėją, 1985 m. Nobelio premijos laureatą dr. Bernardą Louną (Bernard Lown), gimusį 1921 m. Utenoje. 1935 m. jis su šeima išvyko į JAV. Studijavo Meino ir Jėlio universitetuose. Dirbo Niu Haveno, Niujorko ligoninėse, Birghamo ligoninės Kardiologijos skyriuje Bostone. Vadovavo Harvardo universiteto Širdies ir kraujagyslių tyrimo laboratorijai. Jo mokslinių tyrimų sritys – koronarinė širdies liga, aritmijų, hipertenzijos gydymas. Dr. B. Lounui, kaip vienam iš tarptautinio judėjimo „Pasaulio gydytojai prieš branduolinią karą“ lyderių, paskirta Nobelio premija.

Pranešėjas taip pat paminėjo ir iš Lietuvos kilusį Nobelio premijos laure-

atą – endokrinologą Endriū / Andzeją Viktorą Šali (lenk. Andrzej Wiktor Schally, angl. Andrew W. Schally), kuris gimė 1926 m. Vilniuje. Prasi-dėjus II Pasauliniam karui su motina išvyko į Rumuniją, paskui – Didžiąją Britaniją. Studijavo chemiją Londono universitete, dirbo Nacionaliniame medicinos tyrimų institute Londone. 1957 m. baigė Makgilio universitetą (angl. McGill University) Kanadoje. Tais pačiais metais pradėjo mokslinius tyrimus endokrinologijos srityje, svarbiausias jo darbus – neuro-

organų ligoms gydyti. Dr. A. Šali ir dar dviem mokslininkams 1977 m. paskirta Nobelio premija.

Paminėtas ir Lietuvoje gimęs mokslininkas Aronas Klugas (Aaron Klug, g. 1926 m. Želvoje, Ukmergės rajone). Apie 1928 m. Klugų šeima emigravo į Pietų Afriką. Johannisburgo universitete A. Klugas studijavo medicinos, biochemijos ir chemijos mokslus. Taip pat yra studijavęs fiziką ir matematiką. Moksliniai tyrimėjimai jį atvedė į Kembridžo universitetą Didžiojoje Britanijoje. Sukūrė trimatės

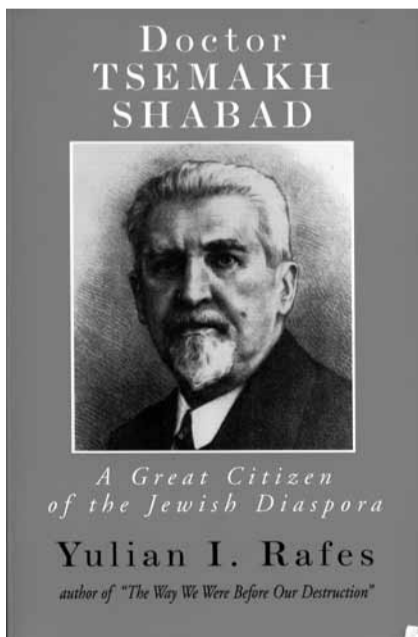
Ptašekas. Šią knygą sudaro dr. Aurimo Andriušio (1955 m.–2009 m.) archyvas. Čia taip pat yra dr. Michailo Zako (1923 m.–2004 m.) didelis indėlis. Dr. Dovidio Ščiupako rūpesčiu leidinio rengimas jau baigiamas. J. Ptašekas savo pranešime paminėjo nemažai nusipelnusių asmenybių – vieną iš Vilniaus medicinos draugijos steigėjų, labai populiarių to meto gydytoją Jokubą Libošicą, vieną pirmųjų išbandusių naujausius gydymo metodus gydytoją Lazarį Stembo, gydytojus Jakovą Vygodskį, Matildą Scrednicką, ir kt. Taip pat prisiminė Geto gydytojus – visomis išgalėmis gynusių kalinius Elchananą Elkesą, gydytojus Šmuelį Libo, Moisejų Brauną ir žydų gelbėtojus – doc. Petrą Baublį, gydytojų Kutorgų šeimą, oftalmologę Oną Landsbergienę ir kt.

Med. m. dr. Davidas Ščiupakas perskaitė pranešimą „Gydytojai litvakai – jų vaidmuo medicinos teorijai ir praktikai“. Pranešėjas akcentavo gydytojų organizacijų svarbą. Gydytojų žydų sąjunga įregistruota 1920 m. balandžio 20 d., prieš tai veikusi Vilniuje kaip Gydytojų būrelis (nuo 1910 m.) – pirmoji pasaulyje gydytojų žydų visuomeninė organizacija. Pirmuoju jos vadovu buvo J. Vygodskis. 1918 m. Vilniuje, 1921 m. Kaune įsteigtos Žydų sveikatos apsaugos draugijos (rusiškai – *Охрана здоровья евреев*). Pagrindinės draugijų veiklos sritys buvo žydų bendruomenės narių, ypač vaikų, sveikatos priežiūra, higienos ir sanitarijos žinių sklaida, medicinos statistikos moksliniai tyrimai. Pranešime paminėta daug žymių asmenybių, tarp kurių – socialinės medicinos pradininkas, pirmosios Lietuvoje disertacijos (1891 m.) profilaktinės medicinos klausimais ir pirmųjų me-

dicinos vadovėlių autorius Vilhelmas Zalhindas; Vilniuje gimęs Julianas I. Rafesas (Julian I. Rafes), kuris apie lietuvių gydytojus rašė jau išvykęs iš Lietuvos ir išleido monografiją apie daktarą C. Šabadą (Doctor Tsemakh Shabad: A Great Citizen of the Jewish Diaspora (Baltimore, 1999)).

Šiais metais minimas Lietuvos širdies chirurgijos pradininko dr. Boriso Efroso 100 metų jubiliejus. Jis gimė 1914 m. lapkričio 1 d. Plungėje. Mama Gita Efros – gydytoja stomatologė. 1939 m. baigęs Kauno Vytauto Didžiojo universiteto medicinos fakultetą dirbo Kauno žydų ligoninėje, vėliau – Marjampolės apskrities ligoninėje. Karo metais – Kazachstane, Balchašo miesto ligoninėje Chirurgijos skyriaus vedėju. 1945 m. grįžęs į Lietuvą pradėjo dirbti Vilniaus geležinkelinių ligoninėje (dabar – Vilkpėdės ligoninė) Chirurgijos skyriaus vedėju. Jo vadovaujamas Chirurgijos skyrius tapo pažangiausių tarp kitų ligoninių chirurgijos padalinių. Čia buvo sukurta sąlygos moksliniams tyrimams. B. Efrosas vienas pirmųjų pradėjo operuoti krūtinės ląstos organus, įdiegė daug chirurginio gydymo technikos naujovių. 1958 m. jis pirmasis Lietuvoje atliko planinę širdies operaciją – mitralinę komisūrotomiją. Spalio 18 d. Plungės viešojoje bibliotekoje rengiama daktarui B. Efrosui skirta mokslinė konferencija.

Doc. dr. Aušros Pažėraitės pranešimo tema – „Imperatyvas gydyti judaizmo tradicijoje“. Lietuvos žydų bendruomenės bei YIVO instituto kilnojama paroda, skirtą Cemacho Šabado atminimui, pristatė YIVO instituto plėtos direktorė Suzanne Leon. Susirinkusiems grojo smuikininkas Borisas Kirzneris. Renginio pabaigoje Lietuvos žydų bendruomenės pirminkės pavaduotoja Maša Grodnikienė pristatė 5775 metų Lietuvos žydų kalendorių, skirtą gydytojams.

endokrinologija, endokrinologijos bei neuromokslų šaka, nagrinėjanti nervų bei hormonų sistemų sąveiką. Kartu su kolegomis ištyrė kelių hormonų, tarp kurių – veikiančių skydliaukės funkciją, cheminę prigimtį. Tai suteikė galimybę pagaminti sintetinius vaistinius preparatus vidaus sekrecijos

rekonstrukcijos metodą elektroniniu mikroskopu gautiems duomenims interpretuoti. 1982 m. jam paskirta Nobelio premija.

Lietuvos žydų bendruomenės ir Sveikatos apsaugos ministerijos rengiamą spaudai knygą „Lietuvos Jeruzalės medikai“ pristatė med. m. dr. Julius

AUKŠTADVARIO PARKO TAKAIS

Etnografinė programa Aukštadvario regioniniame parke

Žygio akimirka

Prie šaltinio

Mišku keliaujant kelias neprailgo. Švietė rudeninė saulė, linksmino paukščiai. Pasiekus šaltinio kalnelį, visi buvo įleisti pro simbolinius vartus, padabintus rudeninėmis uogomis. Keliautojus čia sutiko parko specialistė Rita ir bibliotekos vedėja Ramunė su vaikučių kolektyvu, paruošusiu meninę programą. Visi buvo apšlakstyti šaltinio vandeniu, palinkėta sveikatos ir laimės. Speciali programa „Kur tas šaltinėlis“ sukurta pagal surinktą vietinę tautosaką. Legenda pasakoja, kad ant kalnelio buvęs pono Mozūro dvaras. Ponas buvęs turtingas, mėgdavęs keliauti. Kartą išvyko į svečius, o pagrižęs dvaro

jau nerado, nes šis buvo prasmegęs skradžiai žemėn. Jo vietoje, po ąžuolu, rado tik šaltinį „verdantį“, niekada neužšalantį...

Vaikučiai padainavus, „pasirodė“ ir pats ponas Mozūras, pakvietęs visus pasivaikšinti prie lauko. Smagu buvo valgyti ant medinių iešmų čirškintus lašinius, užsikandant lauzė keptomis bulvėmis, kurias padovanojo mokytoja Česlova. Vaikai praalkę džiaugėsi, nes ant stalo dar buvo sumuštinė ir saldumynų, o pono piemenukai ant kaitrios ugnelės ir žolelių arbatos privirė... Parko direktorius padėjo Rangavos kaimo šeiminkams Marijai ir Vladui Susojevams, Genutei ir Aldonai Aleksionaitėms už vaisingumą ir pagalbą, organizuojant renginį. Padėkota ir tautosakos pateikėjoms Sofijai Suchockienei bei Vladai Valakevičienei. Daug prisidėjo ir mokyklų vadovai, sutelkę vaikus kone 8 kilometrų ilgio žygiui. Finansinę paramą suteikė Trakų rajono savivaldybė. Tokie išvykos labai svarbios moksleiviams, gamtoje būnantiems vis trumpiau, nes visą jų laisvalaikį užvaldė kompiuteriai. Tačiau tikrai laimingas žmogus gali būti, tik jausdamas gamtą. *Autorė yra Aukštadvario regioninio parko specialistė.*

Rita BALSEVIČIŪTĖ

Pirmiesiems rudens lapams pakutenus žemę, dažnai pagalvojame, ar daug, ar mažai nuveikta, kokie auga mūsų vaikai. Kokia užaugs jaunoji karta, kokiu keliu ji žengs, tokią Lietuvą ir regėsime. Neturėtume atitrūkti nuo savo šaknų. Šie klausimai beldžiasi į lietuvių širdį, ieško atsakymo ir įpareigoja dar uoliau dirbti.

Dar 2001 metais Aukštadvario regioninio parko direkcija surengė pirmąjį žygį prie Velnio duobės. Tokių išvykų tradicija tęsiasi ligi šiol. Šiomet, rugsėjo 30 d. kartu su Aukštadvario biblioteka bei vidurine mokykla organizavome pažintinę išvyką, skirtą Pasaulinei turizmo dienai paminėti. Į žygį išsiruosė apie du šimtai mokinių, mokytojų, studentų ir senjorų. Direkcijos darbuotojai su talkininkais paruošė įdomų maršrutą: Aukštadvario dvaras, Pilaitės piliakalnis, Aukštadvario hidroelektrinė, Verknės upė, po Pirmojo Pasaulinio karo likę vokiečių karių kapai Paverknės miške ir Rangavos alko šaltiniai. Reikėjo sutaisyti lieptą per Verknės upę, nes senasis jau buvo sutręšęs, padaryti stiprų turėklą. Čia daug pasidaravo hidroelektrinės darbuotojas Rimas Kanapickas su Rimu Saulėnu ir Ernestu Kuodzevičium.

Išvyką pradėjome tradiciniu žygeivių pasisveikinimu. Jos dalyvius pasveikino regioninio parko direktorius V. Plegevičius, pabrėždamas, kad žmogaus stiprybę lemia sąlytis su gamta, nes nuo jo priklauso visas gyvenimas. Padėkojęs mokykloms už gausų jaunimo dalyvavimą aplinkosauginiame renginyje, jis supažindino su maršrutu ir palinkėjo gero kelio.

Marga keliautojų juosta, vedama žygio vadų, nešančių deglus, nusidriekė nuo parko Lankytojų centro iki dvaro. Kiekvienoje stotelėje moksleiviams buvo pateikta po tris klausimus, o už teisingus atsakymus skirti prizai.

Aukštadvario dvare

Tai buvo pirmoji keliautojų stotelė. Dvaro šeimininkas Viktoras Mongirdas pasirūpino, kad žygeiviams būtų plačiai atverti vartai. Dvaro istoriją ir gamtos vertybes pristatė parko ekologas Talvydas Špiliauskas. Parke auga poeto A. Mickevičiaus vardu pavadintas ąžuolas, paskelbtas gamtos paminklu. Čia veši ir kitų įspūdingi gamtos galiūnai: kaštonas, maumedžiai, upėtakių tvenkinių ąžuolas. Parko virtuolių medienoje gyvena beišnykstanti gražuolių vabalų rūšis – skydinis plokščiavabalas. Dar vieni paslaptingi gyventojai – kelios šikšnosparnių rūšys.

Piliakalnis – gynybės pilies vieta

Tiltų perėję Verknės upę, žygeiviai pasiekė Pilaitės piliakalnį. Apie jį papasakojo parko specialistė E. Stanulionienė. Keliautojus šiltai pasveikino Aukštadvario seniūnė Jadvyga Dzencevičienė. Piliakalnis – Aukštadvario miestelio užuomazga ir jo širdis. Archeologiniai tyrimai rodo, kad žmonės čia apsigyveno dar I – II a. prieš Kr. V amžiuje mūsų protėviai čia kovėsi su įsibrovėliais hunais. Tai buvo vienas iš svarbiausių gynybinių piliakalnių su pilimi pietų Lietuvoje. Pilis – LDK kunigaikščio Kęstučio kariuomenės telkimo punktas. Po Žalgirio mūšio piliakalnyje stovėjusi pilis tapo karališkuoju dvaru. Jame gyventa iki XVII a. vidurio. Po kilusio gaisro dvaras šioje vietoje jau nebuvo atstatytas, tačiau

piliakalnis liko žmonių traukos vieta. Senieji gyventojai ir dabar aikštę, esančią šalia piliakalnio, vadina „jursdika“, t. y. susirinkimų vieta.

Hidroelektrinė

Tai labai įdomus inžinerinis objektas, išlikęs iki mūsų dienų. Apie ją papasakojo parko kraštovarkininkas B. Svinkūnas. Apie 1900-uosius metus Aukštadvario dvarą įsigijo Malevskiai. Bronislovas Malevskis, baigęs inžinerijos mokslus, grįžęs iš Užbaikalės, ėmėsi jį tvarkyti. Jis modernizavo vandens malūną, įrengtą ant Verknės upės, prie dabartinio kelio į Onuškę, ir pastatė vandens varomą lėntpjūvę, o 1913 metais įrengė vandentiekį su rankiniu siurbliu, vėliau ilgus metus tarnavęs. 1940 metais šiame malūne ir lėntpjūvėje buvo sumontuotos turbos pagal B. Malevskio vaikaitės inžinieriaus Tado Mongirdo projektą. Sovietmečiu (1959–1962 metais) kiek atokiau nuo dvaro tvenkinių buvo pastatyta Aukštadvario hidroelektrinė. Statybų darbams vadovavo inžinierius Antanas Valatka iš Kašonių kaimo. Elektrinę statant buvo patvenkti penki ežerai. Pakilus vandens lygiui buvo užlieta dalis teritorijų.

Verknė

Kalbininkai Verknės upės pavadinimą sieja su žodžiu „verkti“. Verknė – Nemuno intakas. Jos ilgis – 77,3 km. Didžiausias Verknės intakas – Alšia. Upės baseine yra apie 80 ežerų. Aukštupyje Verknė ir teka per ežerus. Ji išteka Galaverknio kaime, iš Dzūkų aukštumos pietrytinės dalies, kur jos versmės siekia 141 m virš jūros lygio. Tekdama iki Nemuno ji nusileidžia 100,4 metrus. Srovės greitis – 0,3 – 0,5 m/sek. Žemupyje ir žemiau Aukštadvario

HE Verknės tėkmė viršija 1 m/sek. Upės vagos plotis žemiau Vilkokšnio ežero svyruoja nuo 2–3 iki 10 metrų, o žemupyje viršija 30 m. Vyraujantis upės gylis – 1,5–2,5 m tačiau prie Stakliškių ir Alešiškių yra ir 4 metrus siekiančių gelmių. 2001 metais įkurtas Verknės kraštovaizdžio draustinis.

Senieji karių kapai

Apie juos žygeiviams papasakoję parko savanorė Agnė Urbanovič. Tai amžinojo poilsio vieta, atsiradusi po Pirmojo Pasaulinio karo. Vietinių gyventojų teigimu vokiečiai buvo apsiostoję Šafarnios kaime, šaltiniuose girdė arklus ir patys to vandens gėrė. Keletui arklių įklimpus pelkėje, jų išgelbėti nebepavyko, todėl kareiviams teko juos nušauti. Susirėmimuose su Rusijos daliniais žuvusius karius palaidojo prie pagrindinio kelio. Vietiniai gyventojai išsaugojo pagarbą kapinaitėms: neleidavo vaikams čia ganyti gyvulių, rinkti žemuogių. Esą net ir dieną galima pamatyti šioje vietoje budinčius ginkluotus, milinėmis apsiautusias vyrus... Moksleiviai čia trumpam sustojo ir uždegė žvakutes. Visas amžino poilsio vietas turime gerbti, tarp jų ir kitataučių, padėjusių galvas šurpiuose anų laikų politikos verpetuose. To mus mokė ir senoliai.

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

užsiprenumeruokite „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose arba internetu 2014-iems metams ir paraginkite tai padaryti bičiulius!!! Lietuvos mokslo aktualijos, įdomūs ir vertingi interviu pasieks Jus greičiau ir operatyviau nei lauktumėte pasirodant internete.

Prenumeratos kaina:

1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt.

Mums Jūsų parama reikalinga kaip niekad!

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslo, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 m. skyrė 43 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė Ona Gaidamavičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Redakcinės kolegijos pirmininkas Alfonsas Ramonas
Patarėjai: Valentinas Baltrūnas, Vyginas Gontis, Valentas Daniūnas, Edita Jučiūtė, Rimas Norvaiša, Vilma Petrikaitė, Jelena Tamulienė, Emilis Urba
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://www.mokslolietuva.lt>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.